

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
Α.Π.Μ.Σ «ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κουβάτα Θεοδώρα

Α.Μ.: 217708

ΘΕΜΑ: Η διδασκαλία του Παρατατικού και του Αορίστου στο δημοτικό σχολείο: συγκριτική μελέτη σχολικών γραμματικών και εγχειριδίων

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Γ.ΚΑΤΣΟΥΔΑ

ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ: Ε.ΜΑΓΟΥΛΑ, Α.ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΟΥ

Αθήνα

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
Περίληψη	4
ABSTRACT	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	8
Πρώτο Μέρος: Η έννοια του παρελθόντος και η οργάνωση των γραμματικών χρόνων όπως παρουσιάζεται σε γραμματικές περιγραφές	10
1ο Κεφάλαιο: Το ρηματικό σύστημα της νέας ελληνικής	10
1.1 Θέματα ορολογίας	10
1.2 Το θέμα του ρήματος και το ποιόν ενέργειας	12
1.3 Συλλαβική και χρονική αύξηση	15
1.4 Διακρίσεις ως προς τη Φωνή	20
2.1 Η εξέλιξη της διδασκαλίας της Γραμματικής στο δημοτικό σχολείο	21
2.2 Το μάθημα της γλώσσας και η γραμματική στο Αναλυτικό Πρόγραμμα	23
2.3 Τα σχολικά εγχειρίδια	27
Β' Μέρος: Αναφορά στις συγκεκριμένες σχολικές γραμματικές και τα σχολικά εγχειρίδια ως προς την διδασκαλία των χρόνων του Αόριστου και του Παρατατικού	39
2.1 Μια συγκριτική προσέγγιση αναφορικά με την θεωρία και την παρουσίαση προς την διδασκαλία των χρόνων του Αόριστου και του Παρατατικού	39
Συμπεράσματα	65

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η φοίτηση μου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων μου παρείχε όλα εκείνα τα εφόδια που απαιτούνται για να υπηρετήσω το λειτούργημα του εκπαιδευτικού. Το μεταπτυχιακό, ωστόσο, στο Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, στο Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης με κατεύθυνση τη «Εφαρμοσμένη γλωσσολογία. Διδακτική της γλώσσας», μου προσέφερε την δυνατότητα να ασχοληθώ με ζητήματα θα ήθελα να εφαρμόσω μέσα στις τάξεις μελλοντικά.

Γι' αυτό στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους ήταν δίπλα μου και με στήριξαν μέχρι το τέλος της διπλωματικής μου εργασίας. Πρωτίστως, θα ήθελα να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην επιβλέπουσα Καθηγήτρια Γεωργία Γεωργία, που από την πρώτη στιγμή με βοήθησε στην επιλογή και διαμόρφωση του ερευνητικού θέματος, για τις χρήσιμες συμβουλές, τα εποικοδομητικά σχόλια, και την καθοδήγησή που μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας μου. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω την υπεύθυνη της μεταπτυχιακής κατεύθυνσης, Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Ευγενία Μαγουλά.

Κλείνοντας, το μεγαλύτερο ευχαριστώ στους γονείς μου και τα αδέρφια μου, οι οποίοι δεν έπαψαν ποτέ να στηρίζουν τις επιλογές μου. Ιδιαίτερα, ένα μεγάλο ευχαριστώ στις φίλες μου, για την έμπρακτη βοήθεια και συμπαράστασή τους από την αρχή μέχρι το τέλος της ερευνητικής εργασίας.

Περίληψη

Διαχρονικά, η Γραμματική έχει αποτελέσει στα εκπαιδευτικά συστήματα διαφόρων χωρών ανά τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένου φυσικά και του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, ένα από τα βασικότερα εργαλεία, αναφορικά με την εκμάθηση της σωστής χρήσης της γλώσσας ενός λαού. Η γραμματική περιλαμβάνει, πιο συγκεκριμένα, ένα σύνολο διαφόρων αρχών, με βάση τις οποίες ορίζονται επίπεδα, όπως η φωνολογία, η μορφολογία και η σύνταξη, η φωνοσύνταξη, αλλά και η μορφο-φωνολογία μιας γλώσσας. Εδώ βέβαια θα πρέπει να προσθέσουμε ότι η παραδοσιακή Γραμματική ασχολείται κυρίως με την μορφολογία, ενώ η δομολειτουργική συνεξετάζει την μορφολογία μαζί με την σύνταξη και την σημασιολογία. Η ίδια η γραμματική εξάλλου, είναι συνυφασμένη ταυτόχρονα και με την προβολή εκείνης της μορφής γλώσσας ενός τόπου που θεωρείται ως επίσημη και αυτή που θα πρέπει να διδάσκεται.

Μια βασική παράμετρος στα πλαίσια του μαθήματος της γραμματικής, ήδη ακόμα από τις πρώτες τάξεις της βασικής εκπαίδευσης, με άλλα λόγια, ήδη κατά την διάρκεια της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, είναι η διαδικασία διδασκαλίας των παρελθοντικών χρόνων. Η διδασκαλία των χρόνων του ρήματος γίνεται ήδη από τη Β΄ δημοτικού, ενώ στις πρώτες τάξεις, τα παιδιά διδάσκονται το ουσιαστικό, το επίθετο, το ρήμα κ.λπ. Μάλιστα, στα πλαίσια της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, μπορούμε να αντιληφθούμε τη βαρύτητα που δίνεται ειδικότερα στην διδασκαλία του Αορίστου και του Παρατατικού, τόσο ως προς την ενεργητική, όσο και ως προς την παθητική τους φωνή.

Η διδασκαλία αυτών των συγκεκριμένων παρελθοντικών χρόνων είναι συνδεδεμένη, σε μεγάλο βαθμό, με την οργάνωση των γραμματικών χρόνων γενικότερα, όπως διαπιστώνεται μέσα από τις περιγραφές των συγκεκριμένων διδακτικών και σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος της Γραμματικής. Στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας, το ενδιαφέρον θα εστιαστεί στη συγκριτική προσέγγιση μεταξύ θεωρίας και διδακτικής παρουσίασης, ενώ παράλληλα θα σχολιάσουμε διάφορες ενδεικτικές δραστηριότητες.

Λέξεις - φράσεις κλειδιά: Δημοτικό σχολείο, γραμματική, παρελθοντικοί χρόνοι, Αόριστος, Παρατατικός, χρόνοι, ρηματικό θέμα

ABSTRACT

Over time, Grammar has become one of the most basic tools in the education systems of various countries around the world, including, of course the Greek education system for learning the proper use of a nation's language. Grammar includes more specifically, a set of different regulations, on the basis of which elements like phonology, morphology and syntax, phono-syntax as well as also morpho-phonology of a language are defined. Here, of course, we should also add that traditional Grammar deals mainly with morphology, while structural functionality examines morphology together with syntax and semantics. Grammar itself is, at the same time, intertwined with the projection of that form of language of a place that is considered official and the one that should be used.

A basic parameter in the grammar lesson, already in the first grades of education, is the teaching process of the past tenses. More specifically, the teaching of the tenses takes place in the last grades of the primary school, since at the first grades the children are taught the noun, the adjective, the verb etc. Indeed, in the context of Primary Education, we can see that there is a particular emphasis on teaching Past Continuous and Simple Past Tense, both in their energetic and passive voice.

The teaching of these particular past times is largely linked to the concept of the past, as well as the organization of grammar times as presented through the descriptions of the specific Grammar lesson and school textbooks. At the same time, as will be shown in the present thesis, interest is also focused on the comparative approach to theory and presentation, while also focusing on the annotation of various illustrative activities. This comparative approach is also included among the grammar textbooks themselves.

Key words and phrases: Elementary school, Grammar, past tenses, Simple Past, Past Continuous, tenses, verb theme

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γλώσσα συνιστά ένα ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπινου γένους. Η απόκτησή της, διαθέτει τόσο έναν έμφυτο και φυσικό χαρακτήρα, όσο επίσης και έναν πολιτισμικό και κοινωνικό χαρακτήρα.

Εν τω μεταξύ, με βάση έναν ορισμό που βρίσκουμε στο Λεξικό του Μανόλη Τριανταφυλλίδη, μπορούμε να δούμε, ότι η γλώσσα θεωρείται πως αποτελεί όργανο ομιλίας, αλλά και ένα σύστημα επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Ο συνδυασμός των διαφόρων φθόγγων και συλλαβών που συναποτελούν το λεξιλόγιο στα πλαίσια ενός γλωσσικού συστήματος, επιτρέπουν τη μετάδοση διαφόρων σκέψεων, την έκφραση μιας μεγάλης ποικιλίας συναισθημάτων, όπως επίσης και πληροφοριών, γνώσεων, επιθυμιών κ.λ.π. Η γλώσσα, ως προς την χρήση της, μπορεί να είναι συνυφασμένη είτε με τις προσωπικές σκέψεις και συναισθήματα ενός μεμονωμένου ατόμου ή αντίστοιχα με τον ιδιαίτερο τρόπο σκέψης και έκφρασης μιας συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων, ενός επιστημονικού πεδίου κ.λ.π. Η γλώσσα, σε ένα μεταφορικό επίπεδο, μπορεί να είναι παράλληλα συνυφασμένη και με ένα σύνολο άλλων τρόπων επικοινωνίας και μετάδοσης μηνυμάτων, όπως μέσω χειρονομιών και κινήσεων του σώματος κ.λ.π.¹ Ο Chomsky από την άλλη μεριά (1957), επισημαίνει, ότι η γλώσσα, είναι δυνατόν να θεωρηθεί πως αποτελεί ένα σύνολο προτάσεων (το οποίο επίσης, την ίδια στιγμή, μπορεί να είναι πεπερασμένο ή μη). Καθεμιά εξ αυτών των προτάσεων την ίδια στιγμή είναι πεπερασμένη, αναφορικά με την έκτασή της, και ταυτόχρονα κατασκευασμένη μέσα από ένα σύνολο πεπερασμένων στοιχείων. Την ίδια στιγμή, ο Lyons (1992) δίνει βαρύτητα στην ιδέα περί ενός κώδικα σημείων και συμβόλων επικοινωνίας, αναφορικά με την εννοιολογική του προσέγγιση περί γλώσσας.

Η γλώσσα διαχρονικά αντιμετωπίζεται, ως ένα σύστημα φυσικής επικοινωνίας μεταξύ των μελών του κοινωνικού συνόλου με βάση τον αρθρωμένο λόγο. Αντιμετωπίζεται επίσης και ως ένα αφηρημένο σύστημα

¹ <http://www.komvos.edu.gr/>

σχέσεων και ως λειτουργία αυτού του συστήματος μέσα από πραγματικές συνθήκες. Στα πλαίσια της διδασκαλίας της μάλιστα, το επιστημονικό πεδίο της Γραμματικής είναι αυτό που χρησιμοποιείται και που συνιστά τον βασικό οδηγό για την εκμάθηση ορισμένων βασικών εννοιών και στοιχείων που αποτελούν γνωρίσματα του λόγου (προφορικού και γραπτού), όπως οι διάφοροι ρηματικοί ή οι ονοματικοί τύποι (ουσιαστικά, επίθετα κ.λ.π.). Η χρήση του όρου Γραμματική συνδέεται κυρίως με το πλέγμα των διαφόρων κανόνων, μέσω των οποίων υφίσταται η διαδικασία της διδασκαλίας των τυπικών στοιχείων της γλώσσας και των σωστών τρόπων χρήσης τους (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά..).

Η Γραμματική, εν γένει, μπορεί να θεωρηθεί πως είναι συνυφασμένη άρρηκτα με μια διαδικασία εξωτερικευμένης γλωσσικής γνώσης και από την άλλη μεριά υφίσταται και το στοιχείο της συνειδητής αναφοράς σε αυτή τη γλωσσική γνώση (Φιλιππάκη - Warburton, 2000). Στα πλαίσια διδασκαλίας της γραμματικής εξάλλου, αποτυπώνεται, την ίδια στιγμή, ένα σύνολο κανόνων που είναι συνυφασμένοι με την διαδικασία της εκμάθησης ως προς το φωνολογικό, φωνητικό, μορφολογικό, συντακτικό επίπεδο, αλλά και αναφορικά με εκείνους τους τομείς που προκύπτουν σε συνδυαστικό επίπεδο. Τέτοιοι τομείς, πιο συγκεκριμένα, είναι εκείνος της μορφοφωнологίας, εκείνος επίσης της μορφοσύνταξης, αλλά και αυτός της φωνοσύνταξης. Η συμμόρφωση προς τους κανόνες εκείνους, με βάση τους οποίους είναι οργανωμένη αυτή η επίσημη γλώσσα, θεωρείται βασικό εργαλείο, προκειμένου κάποιος να θεωρηθεί ότι χρησιμοποιεί σωστά την γραμματική και τον κώδικα γλωσσικής επικοινωνίας (Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης, 1997).

Υπό το πρίσμα όλων των παραπάνω γενικότερων εισαγωγικών επισημάνσεων, στα πλαίσια της παρούσης εργασίας, εξετάζεται και αναλύεται η διαδικασία της διδασκαλίας του Παρατατικού και του Αορίστου Χρόνου στο δημοτικό σχολείο. Η συγκεκριμένη ανάλυση γίνεται μέσα από την συγκριτική διάφορων γραμματικών εγχειριδίων και σχολικών βιβλίων. Λαμβάνεται υπόψη και το σύγχρονο Αναλυτικό Πρόγραμμα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, μέσω του οποίου φυσικά εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας ειδικά στο θέμα της διδασκαλίας και της γραμματικής του Αορίστου και του Παρατατικού.

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στο πρώτο τμήμα της παρούσης εργασίας, γίνεται αναφορά στην έννοια του παρελθόντος και στην οργάνωση των γραμματικών χρόνων, όπως αποτυπώνεται μέσα από τις περιγραφές των Γραμματικών που εξετάσαμε . Εν προκειμένω, το πρώτο κεφάλαιο εστιάζει στη σύγκριση και οργάνωση των ρηματικών τύπων των παρελθοντικών χρόνων Παρατατικού και Αόριστου. Το δεύτερο κεφάλαιο, αναφέρεται στα διάφορα διδακτικά εγχειρίδια της Γραμματικής στο δημοτικό σχολείο.

Ακολουθεί το δεύτερο μέρος. Στα πλαίσιά του, γίνεται αναφορά στο ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα, στις σχολικές γραμματικές (δημοτικού- γυμνασίου), τα σχολικά εγχειρίδια δημοτικού, όπως τα βιβλία μαθητή, τα τετράδια εργασιών, τα βιβλία δασκάλου. Ειδικά μέσω του Αναλυτικού Προγράμματος έχουμε την δυνατότητα να αντλήσουμε σημαντικά στοιχεία και πληροφορίες, σχετικά με τους τρόπους διδασκαλίας του Αορίστου και του Παρατατικού στο δημοτικό σχολείο. Το πρώτο κεφάλαιο εδώ αφορά μια συγκριτική προσέγγιση αναφορικά με την θεωρία και την παρουσίαση της γραμματικής ύλης στο δημοτικό σχολείο, εστιάζοντας συγχρόνως στο σχολιασμό διαφόρων ενδεικτικών δραστηριοτήτων. Ένα άλλο κεφάλαιο αφορά την σύγκριση και τον σχολιασμό των γραμματικών μεταξύ τους και με τα εγχειρίδια, ενώ ακολουθούν κάποιες γενικότερες επισημάνσεις και προτάσεις, μαζί με τα συμπεράσματα.

Σε αυτό το σημείο, κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε ότι η μεθοδολογία, που ακολουθείται είναι αυτή της βιβλιογραφικής επισκόπησης. Μέσω της τελευταίας γίνεται συλλογή και καταγραφή διαφόρων στοιχείων και πληροφοριών μέσα από βιβλιογραφία σχετική με το υπό εξέταση αντικείμενο. Η συλλογή αυτών των στοιχείων, εν προκειμένω, γίνεται μέσα από συγκεκριμένα λεξικά, αλλά επίσης και μέσα από τα διδακτικά εγχειρίδια της γραμματικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Η χρήση των λεξικών γίνεται με το σκεπτικό, πως μέσω αυτών διαχρονικά δίνονται κάποιες γενικές κατευθυντήριες γραμμές, για τους τρόπους ανάλυσης και παρουσίασης διαφόρων πτυχών σχετικών με την

διδασκαλία των ρημάτων. Πτυχών που αφορούν τους χρόνους του ρήματος, τις κλίσεις τους κλπ. Παράλληλα όμως, λαμβάνει χώρα και η άντληση πληροφοριών και από δευτερογενή βιβλιογραφία. Η παράθεση όλων αυτών των στοιχείων και πληροφοριών επιχειρείται να γίνει με έναν όσο το δυνατόν πιο κριτικό τρόπο.

Πρώτο Μέρος: Η έννοια του παρελθόντος και η οργάνωση των γραμματικών χρόνων όπως παρουσιάζεται σε γραμματικές περιγραφές

1ο Κεφάλαιο: Το ρηματικό σύστημα της νέας ελληνικής

1.1 Θέματα ορολογίας

Καταρχήν, αυτό που δεν παύει να χαρακτηρίζει το ρήμα ως γραμματική κατηγορία είναι το ότι αποτελεί πάντα τον συντακτικό πυρήνα μιας πρότασης. Για παράδειγμα: «Ο ταχυδρόμος χτυπάει», «Ο ήλιος λάμπει», «Το παιδί τρέχει» κ.λπ. Όταν το ρήμα λειτουργεί ως συνδετικό, τότε έχουμε έναν περιγραφικό πυρήνα που αποτελείται από το ρήμα και το κατηγορούμενο. Για παράδειγμα: «Η διευθύντρια έμεινε όρθια», «Ο Πέτρος είναι μαθητής» ή «Ο ήλιος ήταν λαμπρός». Οι δυο αυτοί τύποι κατηγορήματος είναι χαρακτηριστικό ότι αποτελούν δυο διαφορετικές στρατηγικές για την οργάνωση του λόγου (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 49).

Οι δυο αυτοί τύποι κατηγορήματος μάλιστα συνιστούν δύο διαφορετικές στρατηγικές, αναφορικά με την οργάνωση του λόγου. Στην πρώτη περίπτωση, εκείνη δηλαδή που το ρήμα αποτελεί τον συντακτικό πυρήνα της πρότασης, κατανέμει τις διάφορες συντακτικές λειτουργίες (όπως το υποκείμενο και το αντικείμενο) των υπόλοιπων στοιχείων, τα οποία μάλιστα περιστρέφονται γύρω από το ρήμα - πυρήνα σαν δορυφόροι. Αντίθετα, στη δεύτερη περίπτωση έχουμε να κάνουμε με μια σχέση ανάμεσα σε δυο ονοματικούς όρους, οι οποίοι συνδέονται μεταξύ τους άμεσα. Το ρήμα εδώ λειτουργεί σαν μια απλή γέφυρα και η οποία μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και να λείπει. Με άλλα λόγια, έχουμε μια συνδετική σύνταξη (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 50)

Πέραν όλων των παραπάνω, θα ήταν δυνατόν να επισημανθεί, ότι στα πλαίσια της γραμματικής που διδάσκονται τα παιδιά του δημοτικού σχολείου, υφίσταται ένα σημαντικό πρόβλημα, το οποίο αφορά παράλληλα και την διαδικασία διδασκαλίας των παρελθοντικών χρόνων, όπως ο Παρατατικός και ο Αόριστος. Πιο συγκεκριμένα, πολλές φορές φαίνεται να υπάρχει ένα είδος

αναντιστοιχίας και ανακολουθίας ως προς το πεδίο της ορολογίας, αναφορικά με τις ρηματικές κατηγορίες (ή τα λεγόμενα παρεπόμενα των ρημάτων), εντός του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος.

Για παράδειγμα, στην περίπτωση της γραμματικής μπορούμε να παρατηρήσουμε πως πολλές φορές ο όρος που χρησιμοποιείται μπορεί συχνά να είναι αδιαφανής, καθώς προέρχεται από την ορολογία της αρχαίας γραμματικής ή να έχει έναν παραπλανητικό χαρακτήρα. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, με την περίπτωση των Παρελθοντικών Χρόνων. Ο όρος "Αόριστος" μπορεί να θεωρηθεί μια τέτοια περίπτωση. Κι αυτό, επειδή, πώς θα ήταν δυνατόν να θεωρήσει κάποιος ότι αναφέρεται αόριστα στο παρελθόν μια φράση που έχει ως εξής: «Γεννήθηκε στις 4 Ιουνίου του 1977, ώρα 1:30 π.μ.». Επίσης, θα ήταν δύσκολο το να οριστεί με ακρίβεια το τι είναι η οριστική Αορίστου. Δεν είναι έτσι, για παράδειγμα, τυχαίο ότι σε διάφορες γραμματικές μπορούμε να παρατηρήσουμε την χρήση του όρου « Απλός Παρελθοντικός Χρόνος», αντί για τον όρο «Αόριστος» (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.). Μέσω αυτού του παραδείγματος μπορούμε να αντιληφθούμε πως υπάρχουν ζητήματα ορολογίας.

Επίσης, κάποιοι τύποι δεν κατονομάζονται. Αυτό εν προκειμένω σημαίνει ότι ορισμένοι τύποι δεν είναι δυνατόν να ενταχθούν στα πλαίσια των διαφόρων επιμέρους κατηγοριών, είτε επειδή δεν ήταν σε αυτές καν ενταγμένοι, είτε επειδή δεν είναι τελικά και τόσο εύκολο στο να κατηγοριοποιηθούν και να ενταχθούν. Τέτοιες είναι όλες οι περιπτώσεις των τύπων εκείνων που ο Τριανταφυλλίδης είχε κατατάξει από παλιά στα πλαίσια της γραμματικής του, στο σύνολο των λεγόμενων «συντακτικών εγκλίσεων» (Τριανταφυλλίδης, 1941: 315).

Αυτές οι συντακτικές εγκλίσεις μάλιστα, είναι ενδεικτικό ότι ως και τις μέρες μας και στο πλαίσιο των διαφόρων μεταγενέστερων γραμματικών και λεξικών που ακολούθησαν μετά τη δεκαετία του 1940, δεν υφίστανται και δεν αναφέρονται καν. Γι' αυτό το λόγο, επί παραδείγματι, μπορεί να διαπιστώσει κάποιος, πως σπάνια και ίσως ακόμα και ποτέ δεν υφίσταται συγκεκριμένη απάντηση στο ερώτημα, σχετικά με το αν οι τύποι «να έγραφα» και «θα έγραφα» μπορούν να θεωρηθούν πως είναι ξεχωριστοί χρόνοι ή αν αντιστοίχως είναι περιπτώσεις ξεχωριστών εγκλίσεων (Σταμέλου & Τσερρίκου, 2015: 17).

Το πρόβλημα αφορά την ορολογία, με την οποία περιγράφονται οι διάφοροι χρόνοι. Υπό το πρίσμα και όσων άλλωστε επισημάνθηκαν και αναφέρθηκαν και πιο πάνω δηλαδή, είναι δυνατόν να τονιστεί εδώ, ότι μέσω των προβλημάτων περί ορολογίας, αναδύεται κατά προέκταση το γενικότερο πρόβλημα που αφορά την περιγραφή. Για όσες κατηγορίες ρηματικών τύπων δεν υπάρχει πλήρης περιγραφή (και άρα ομοφωνία μεταξύ των διαφόρων σχετικών αναλύσεων), είναι αναμενόμενο πως θα υπάρξουν αναντιστοιχίες, οι οποίες όχι μόνο αφορούν το θέμα της ονομασίας, αλλά και του σχηματισμού διαφόρων ρηματικών τύπων. Αυτές οι αναντιστοιχίες, με άλλα λόγια, θα έχουν να κάνουν και με το θέμα της περιγραφής της ονομασίας και της ερμηνείας αυτών των ρηματικών τύπων (Τσαγγαλίδης, 2002α).

1.2 Το θέμα του ρήματος και το ποιόν ενέργειας

Το θέμα του ρήματος είναι το τμήμα εκείνο που παραμένει αναλλοίωτο στα πλαίσια της χρονικής αντικατάστασης. Στα ρήματα υπάρχουν δυο θέματα. Από αυτά, το πρώτο είναι το ενεστωτικό και το άλλο αντίστοιχα, το αοριστικό (ενεργητικού και παθητικού αορίστου). Έτσι, για παράδειγμα, το ρήμα «διδάσκω», έχει το ενεστωτικό θέμα «διδασκ-» και το αοριστικό «διδασξ-» (ενεργητικού αορίστου) και «διδασθ- » (παθητικού αορίστου).

Θα πρέπει να τονιστεί εδώ, ότι με το θέμα του ρήματος υποδηλώνεται το ποιόν ενέργειας (και όχι η χρονική του βαθμίδα). Ειδικότερα, το ενεστωτικό θέμα δηλώνει το μη συνοπτικό (επανάληψη ή εξακολούθηση) ποιόν ενέργειας, ενώ με το αοριστικό θέμα δηλώνεται το συνοπτικό και το συντελεσμένο ποιόν ενέργειας. Από το ενεστωτικό θέμα σχηματίζονται οι χρόνοι με μη συνοπτικό ποιόν ενέργειας (μη συνοπτικοί χρόνοι), δηλαδή ο ενεστώτας, ο παρατατικός και ο εξακολουθητικός μέλλοντας.

Από το αοριστικό θέμα αντίστοιχα, σχηματίζονται οι χρόνοι με συνοπτικό ποιόν ενέργειας (συνοπτικοί χρόνοι). Πρόκειται, πιο συγκεκριμένα, για τον

αόριστο και τον συνοπτικό μέλλοντα, αλλά και για τους χρόνους με συντελεσμένο ποιόν ενέργειας. Οι τελευταίοι είναι ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέλλοντας. Σε αυτό το σημείο θα ήταν δυνατόν να τονίσουμε, ότι το ποιόν ενέργειας γενικότερα συνιστά μια μορφολογική κατηγορία που αναφέρεται στον τρόπο, με τον οποίο παρουσιάζει ο ομιλητής το αν η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα εμφανίζεται ως ολοκληρωμένη, ως εξελισσόμενη ή ως ένα μοναδικό γεγονός.²

Ο ομιλητής, ο οποίος χρησιμοποιεί το θέμα του αορίστου, βλέπει ένα γεγονός στο σύνολό του, χωρίς την ίδια στιγμή να ενδιαφέρεται για την διάρκειά του ή για τις φάσεις από τις οποίες αποτελείται αυτό το γεγονός. Είναι ενδεικτικό, ότι σε αυτήν την περίπτωση έχουμε το τέλειο ποιόν ενέργειας. Από την άλλη μεριά, στην περίπτωση του Ενεστώτα υφίσταται το ατελές ποιόν ενέργειας. Πολλές φορές μάλιστα, υπάρχει η εσφαλμένη εντύπωση, πως το ατελές ποιόν ενέργειας χρησιμοποιείται μονάχα για γεγονότα μεγάλης διάρκειας και επαναλαμβανόμενα και το τέλειο ποιόν ενέργειας μόνο για σύντομης διάρκειας και στιγμιαία γεγονότα (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005:78).

Ας δούμε, επί παραδείγματι, την περίπτωση των δυο ακόλουθων προτάσεων:

α) χθες όλη μέρα έγραψα ένα γράμμα

β) χθες όλη μέρα έγραφα ένα γράμμα

Η διαφορά μεταξύ των δυο προτάσεων δεν έγκειται στην διαφορετική διάρκεια της συγκεκριμένης ενέργειας του γραψίματος (αφού άλλωστε πρόκειται για το ίδιο γεγονός), αλλά στην διαφορετική οπτική γωνία, από την οποία την βλέπει ο ομιλητής. Στην πρώτη περίπτωση δηλαδή την βλέπει συνοπτικά και στην δεύτερη αντίστοιχα την βλέπει σε μια πιο διαρκή εξέλιξη. Αυτή η διαφοροποίηση, ως προς την οπτική γωνία φυσικά προσδίδει κάποιες σημασιολογικές αποχρώσεις, ανάλογα φυσικά και με τα υπόλοιπα συμφραζόμενα. Για παράδειγμα, η πρόταση «χθες όλη μέρα έγραψα ένα γράμμα», είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί όταν ο ομιλητής θέλει να εννοήσει

² <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A112/621/4006.17975/>

επίσης πως όλη την μέρα δεν είχε μπορέσει να κάνει κάτι άλλο (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 79).

Στην περίπτωση της δεύτερης πρότασης που αναφέραμε πιο πάνω, δηλαδή της «χθες όλη μέρα έγραφα ένα γράμμα», μπορεί ο ομιλητής να θέλει να εκφράσει την ιδέα, πως στην διάρκεια όλης της ημέρας ασχολήθηκε αποκλειστικά και μόνο με την συγγραφή του γράμματος. Βέβαια, σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να τονίσουμε, πως αυτές δεν είναι οι μόνες δυνατές σημασίες και έννοιες των συγκεκριμένων προτάσεων. Η ακριβής σημασία ούτως ή άλλως δίνεται από το γύρω περιβάλλον, στοιχείο που επίσης δείχνει με μεγαλύτερη σαφήνεια την πρόθεση του ομιλητή (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 79).

Είναι σημαντικό να τονιστεί εδώ, ότι το ατελές ποιόν ενέργειας είναι υποχρεωτικό μονάχα, όταν η επανάληψη παρουσιάζει κάποια κανονικότητα. Η απλή επανάληψη αντίστοιχα εκφράζεται μέσα από το τέλειο ποιόν ενέργειας. Για παράδειγμα, είναι ενδεικτικές, ως προς το ποιόν ενέργειας των ρημάτων τους, οι δυο ακόλουθες προτάσεις: α) Τα τελευταία πέντε χρόνια πήγαμε δεκατρείς φορές στο βουνό και β) Τρεις φορές που τον κοίταξαν, έσκασε στα γέλια. Μάλιστα, η χρήση των επιρρηματικών προσδιορισμών σε αυτές τις περιπτώσεις μπορεί να θεωρηθεί αρκετά σημαντική και η σημασία τους δεν είναι δυνατόν να αναιρεθεί από τον τύπο του ρήματος (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 80).

Το λεξικό ποιόν ενέργειας λοιπόν δεν μπορεί να επιβάλλει την επιλογή του ενός ή του άλλου γραμματικού ποιού ενέργειας. Η επιλογή δηλαδή εναπόκειται καθαρώς στον ίδιο τον ομιλητή. Η συγκεκριμένη όμως σημασία, την οποία παίρνει το ρήμα με το ατελές ή με το τέλειο ποιόν ενέργειας, εξαρτάται από το λεξικό ποιόν ενέργειας. Τα ρήματα που δηλώνουν ενέργεια, η οποία έχει κάποια διάρκεια, είναι τα πλέον ευέλικτα. Το ατελές ποιόν ενέργειας δίνει έμφαση στη διάρκεια τους ή δηλώνει κανονική επανάληψη. Το τέλειο το βλέπει ως σύνολο, χωρίς να ενδιαφέρεται ούτε για την διάρκεια, ούτε για τις φάσεις που τα αποτελούν (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 80).

Όλα τα παραπάνω εν τω μεταξύ, είναι συνυφασμένα με την έγκλιση. Κατά την Κατσούδα (2018: 317) έγκλιση είναι η ρηματική μορφή η οποία εκφράζει την τροπικότητα και την υποκειμενική στάση του ομιλητή προς το γεγονός που περιγράφεται από το ρήμα. Πρέπει να τονιστεί πως δεν υφίσταται αναλογία ένα

προς ένα ανάμεσα στις εγκλίσεις και την τροπικότητα. Χαρακτηριστικά, για παράδειγμα, αναφέρεται πως ενώ η Οριστική είναι έγκλιση, η οποία εκφράζει το βέβαιο και το πραγματικό, εντούτοις μπορεί να εκφράζει ακόμα και προσταγή ή επιθυμία και προσδοκία.

1.3 Συλλαβική και χρονική αύξηση

Μια άλλη ενδιαφέρουσα παράμετρος αναφορικά με τα ρήματα στον παρατατικό και τον αόριστο είναι και αυτή της χρονικής αύξησης. Τα ρήματα της πρώτης συζυγίας (με άλλα λόγια, όσα ρήματα στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής ενεστώτα δεν τονίζονται στην λήγουσα, όπως, για παράδειγμα, τα «λύνω», «δένω») και τα οποία αρχίζουν από σύμφωνο και είναι δυσύλλαβα, στον παρατατικό και τον αόριστο παίρνουν ως αύξηση ένα -ε μπροστά από το θέμα. Για παράδειγμα, τα ρήματα δένω και λύνω, στον παρατατικό και τον αόριστο αντίστοιχα, γίνονται έλυνα και έδενα, (στον παρατατικό), έλυσα και έδεσα, στον αόριστο. Θα πρέπει να σημειωθεί, σε αυτό το σημείο, ότι αντί για το φωνήεν -ε, παίρνουν χρονική αύξηση με -η τα ρήματα: *έρχομαι (ήρθα), πίνω (ήπια) ξέρω (ήξερα), είμαι (ήμουν), θέλω (ήθελα)*.

Θα πρέπει να τονιστεί πως δεν παίρνουν αύξηση στον παρατατικό και τον αόριστο τα ρήματα της Β΄ Συζυγίας, με άλλα λόγια, όσα ρήματα στο πρώτο πρόσωπο της Οριστικής Ενεστώτα τονίζονται στην λήγουσα, όπως τα ρήματα *τραγουδώ, ζητώ, προχωρώ* κλπ. Σε αυτά τα ρήματα, επί παραδείγματι, ο μεν παρατατικός είναι: *τραγουδούσα, ζητούσα και προχωρούσα*, ενώ ο αόριστός είναι: *τραγούδησα, ζήτησα και προχώρησα*. Επίσης, χρονική αύξηση στον παρατατικό και τον αόριστο δεν παίρνουν και ορισμένα ρήματα που αρχίζουν από φωνήεν ή από δίφθογγο. Αυτά τα ρήματα κρατούν αυτό το ένα φωνήεν ή δίφθογγο σε όλους τους χρόνους. Χαρακτηριστικό είναι εδώ το παράδειγμα του ρήματος *αρχίζω*, που στον παρατατικό είναι *άρχιζα* και στον αόριστο αντίστοιχα *άρχισα*. Εξαίρεση αποτελούν τα ρήματα: *έχω - είχα, έρχομαι - ήρθα και είμαι - ήμουν* (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 65).

Στην περίπτωση ορισμένων σύνθετων ρημάτων (ή πιο σωστά κάποιων παράγωγων ρημάτων με πρόθημα) η αύξηση μπαίνει ανάμεσα στα δυο συνθετικά

και συγκεκριμένα στην αρχή του δεύτερου συνθετικού. Πρόκειται, για την λεγόμενη εσωτερική αύξηση. Αυτά τα ρήματα είναι:

- κυρίως όσα έχουν ως πρώτο τους συνθετικό ορισμένα προθετικά προθέματα. Τα τελευταία είναι κυρίως περιπτώσεις αρχαίων προθέσεων, όπως είναι οι *-αμφί*, *-ανά*, *-αντι*, *-από*, *-δια*, *-εις*, *-εν*, *-επί*, *-κατά*, *-μετά*, *-προς*, *-συν*, *-υπέρ*, *-υπό* κλπ. Σε αυτό το σημείο ενδεικτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τις ακόλουθες περιπτώσεις: *συμβάλλω* = *συνέβαλα*, *εκφράζω* = *εξέφρασα*. Όσα από αυτά τα ρήματα παράλληλα, έχουν ως πρώτο τους συνθετικό πρόθημα, το οποίο τελειώνει σε φωνήεν στην αύξηση, (δηλαδή, εσωτερική συλλαβική αύξηση), χάνουν το τελικό φωνήεν του προθήματος. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του ρήματος *επιβάλλω*, ο αόριστος και ο παρατατικός είναι *επέβαλα* και *επέβαλλα* αντιστοίχως, ενώ στην περίπτωση του ρήματος *απορρίπτω*, ο μεν αόριστος γίνεται *απέρριψα* και ο παρατατικός είναι *απέρριπτα*. Εξαιρέση εδώ πάντως αποτελούν τα σύνθετα με πρώτο συνθετικό τα προθήματα *περι* και *προ*, καθώς, *επί* παραδείγματι, μπορούμε να δούμε, ότι το ρήμα *περιπλέκω*, γίνεται *περιέπλεξα* στον αόριστο και *περιέπλεκα* στον παρατατικό ή ότι το ρήμα *προτάσσω* γίνεται *προέταξα* στον αόριστο και *προέτασσα* στον παρατατικό. Είναι χαρακτηριστικό ωστόσο, ότι πολλά κοινά ρήματα με προθετικά προθήματα δεν παίρνουν ποτέ αύξηση. Επί παραδείγματι, παρατηρούμε, ότι το ρήμα *καταλαβαίνω* στον αόριστο είναι *κατάλαβα* και στον παρατατικό *καταλάβαινα*.
- Κάποια ρήματα που έχουν ως πρώτο προθετικό τα προθήματα *-ζανά* και *-παρά*, παίρνουν αύξηση, η οποία δεν είναι υποχρεωτική. Για παράδειγμα, το ρήμα *ζαναγράφω* στον μεν αόριστο μπορεί να είναι *ζανάγραψα* αλλά και *ζαναέγραψα* ή στον παρατατικό αντίστοιχα να είναι *ζαναέγραφα* και *ζανάγραφα*.
- Η εσωτερική φωνηεντική αύξηση είναι υποχρεωτική στον αόριστο και τον παρατατικό του ρήματος *υπάρχω* (*υπήρξα* στον αόριστο και *υπήρχα* στον παρατατικό).

Στα πλαίσια των παραδοσιακών κατατάξεων, ως προς τους ρηματικούς τύπους στη νέα ελληνική, η επιλογή του θέματος του ρήματος στους

παρελθοντικούς χρόνους μπορεί να συμβάλει στην διάκριση ανάμεσα στον Παρατατικό και τον Αόριστο αντίστοιχα. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του ρήματος «γράφω», καθώς στον μεν Αόριστο έχουμε τον ρηματικό τύπο «έγραψα» και στον Παρατατικό τον ρηματικό τύπο «έγραφα». Η διάκριση αυτή μάλιστα, είναι ενδεικτικό, ότι εκφράζεται με συστηματικό τρόπο, σε όλα σχεδόν τα ρήματα της νέας ελληνικής γλώσσας. Εξαιρέση αποτελούν βασικά κάποια λίγα ρήματα, τα οποία δεν διαθέτουν ξεχωριστό αοριστικό θέμα. Πρόκειται για περιπτώσεις ρημάτων, είναι, για παράδειγμα, το «είμαι», το «έχω», το «αξίζω», το «ανήκω». Αυτό συμβαίνει επίσης και με την περίπτωση του ρήματος «κρίνω» και των σύνθετών του, αλλά και με την περίπτωση εκείνων των ρημάτων που παράγονται με βάση το πρόθεμα - άρω, όπως είναι το ρήμα «παρκάρω» (Σταμέλου&Τσερρίκου, 2015: 19).

Μάλιστα, ενώ στα πλαίσια των παραδοσιακών κατατάξεων των διαφόρων ρηματικών τύπων, μια τέτοια διάκριση φαίνεται να συμβάλει εν γένει στο σχηματισμό διαφορετικών χρόνων, ως προς το ρήμα, στην ουσία φαίνεται, ότι η διαφοροποίηση ανάμεσα στον Παρατατικό και τον Αόριστο, δεν είναι χρονικού χαρακτήρα.

Με βάση και ένα σχετικό παράδειγμα, με δυο προτάσεις με τα ρήματα «έγραφε» και «έγραψε» που αναφέραμε πιο πάνω, θα μπορούσαμε να πούμε επίσης, ότι ο όρος «όψη» αντί για τον όρο «ποιόν ενέργειας» που αναφέρθηκε, ίσως είναι πιο κατάλληλος για τον ακόλουθο λόγο: η διαφοροποίηση αναφορικά με δυο ρήματα, ένα που ανήκει στον Παρατατικό και ένα αντίστοιχα που ανήκει στον Αόριστο, μπορεί να υφίσταται με βάση την εννοιολογική σημασία που αποδίδει ένας ομιλητής και με βάση την οπτική γωνία από την οποία βλέπει μια κατάσταση και αυτό που περιγράφεται διαμέσου της πρότασής του(Καρτσωνάκη, 2008: 61).

Με άλλα λόγια, δυο προτάσεις με το ρήμα σε Παρατατικό ή Αόριστο, μπορεί να εκφράζουν ακριβώς την ίδια σημασία και μάλιστα ακριβώς εντός του ίδιου χρονικού πλαισίου. Έτσι αντίστοιχα, υφίσταται και ένα πλαίσιο συγκεκριμένων συμβολών αναφορικά με την αλλαγή ως προς τη μορφολογία του ρήματος:

- Δεν είναι θέμα χρόνου. Με άλλα λόγια, προτάσεις όπως εκείνες που παρουσιάστηκαν ως παραδείγματα πιο πάνω αναφέρονται στον ίδιο, παρελθοντικό χρόνο. Ο Παρατατικός και ο Αόριστος δηλαδή εδώ, αν και γραμματικά θεωρούνται διαφορετικοί χρόνοι, τελικά μπορεί να έχουν την ίδια σημασία.
- Δεν είναι ζήτημα διάρκειας. Αυτό σημαίνει, πως σε παραδείγματα, όπως αυτά των προαναφερόμενων προτάσεων, σημασιολογικά δεν τίθεται, όπως βλέπουμε, το ζήτημα είτε της στιγμιαίας διάρκειας είτε της μεγαλύτερης διάρκειας κατά το παρελθόν. Δεν τίθεται, με άλλα λόγια, ζήτημα περί βραχέος ή μακρού χρονικού διαστήματος έτσι και αλλιώς.

Υπό το βάρος των παραπάνω αναλύσεων λοιπόν, αντιλαμβανόμαστε ότι οι χρόνοι των ρημάτων στα νέα ελληνικά, όπως συμβαίνει με τον Παρατατικό και τον Αόριστο, διακρίνονται γενικότερα για την ασταθή χρονική αναφορά τους. Οι τύποι χαρακτηρίζονται ως χρόνοι του ρήματος, σε μια γλώσσα, όπως η νέα ελληνική, έχουν συνήθως μια κεντρική χρονική σημασία, αλλά και πολλές άλλες επίσης πιθανές χρονικές προεκτάσεις (οι οποίες είναι είτε χρονικές, είτε τοπικές αντίστοιχα). Σε κάθε περίπτωση δε, μπορούμε να επισημάνουμε, πως η έννοια του γραμματικού χρόνου, είναι διαφορετική από εκείνην του φυσικού χρόνου (Σταμέλου & Τσερρίκου, 2015: 18).

Αναφορικά με την συγκεκριμένη διάκριση, είναι δυνατόν να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο, ότι ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον χρόνο με δυο τρόπους: γραμμικά και κυκλικά. Αυτές οι δυο αντιλήψεις προέρχονται από την ίδια την εμπειρία της ζωής, καθώς υπάρχει, από τη μια πλευρά, η γραμμική εμπειρία της ζωής από τη γέννηση ως το θάνατο και από την άλλη μεριά, η κυκλική εναλλαγή της μέρας και της νύχτας, των εποχών του έτους κλπ. Φαίνεται όμως, ότι η γραμμική πορεία του χρόνου είναι σημαντικότερη (Μόζερ, 2005: 38).

Υπό αυτό το πρίσμα λοιπόν, ο χρόνος είναι δυνατόν να νοηθεί με βάση τις κατηγορίες του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος. Κεντρικό σημείο του άξονα στα πλαίσια της γραμμικής αντίληψης περί πορείας του χρόνου, είναι το παρόν. Το τελευταίο φυσικά, όχι μόνο δεν είναι σταθερό, αλλά επίσης δεν είναι και το ίδιο για κάθε άνθρωπο. Το παρόν δηλαδή, μπορεί να αφορά μια συγκεκριμένη στιγμή ή αντίστοιχα, μπορεί να αφορά ένα μεγάλο χρονικό

διάστημα και να επεκτείνεται αόριστα. Αυτό το στοιχείο βέβαια, είναι ενδεικτικό της υποκειμενικότητας, η οποία χαρακτηρίζει την έννοια και την αντίληψη του χρόνου (Μόζερ, 2005: 41).

Τα λεξικά μέσα (επιρρήματα, επίθετα, ονόματα και ολόκληρες φράσεις) μπορούν να εκφράσουν οτιδήποτε έχει σχέση με τον χρόνο: να αποδώσουν μετρήσεις με μικρή ή μεγάλη ακρίβεια (*το ταξίδι κρατάει γύρω στις πέντε ώρες· η χημική αντίδραση ολοκληρώθηκε σε 50 νανοδευτερόλεπτα*), να τοποθετήσουν τα γεγονότα στον χρόνο απόλυτα ή σχετικά (*η εκτόξευση θα πραγματοποιηθεί στις 11 Νοεμβρίου, 09:45 ώρα Ελλάδος Παλιά πηγάινα συχνά στο θέατρο*), να αναφερθούν στην εσωτερική χρονική σύσταση των γεγονότων (*μιλάει αδιάκοπα στιγμιαίος δισταγμός*), να εκφράσουν αποτιμήσεις (*είναι πολύ νωρίς για να φύγουμε, μπράβο ταχύτητα!*). Είναι ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι πολλές από τις χρονικές εκφράσεις έχουν προέλθει μεταφορικά από τοπικές.

Η γραμματική λειτουργία του χρόνου είναι συνδεδεμένη με την επιτέλεση μόνο μιας εξ αυτών των λειτουργιών: τοποθετεί, με άλλα λόγια, τα γεγονότα στον άξονα του χρόνου σε σχέση με το παρόν της ομιλήτριας ή με κάποιο άλλο γεγονός. Πρόκειται δηλαδή για μια δεικτική λειτουργία. Οι σχετικές πληροφορίες στα πλαίσια των περισσότερων γλωσσών, όπως συμβαίνει άλλωστε και με την ελληνική γλώσσα, δίνονται μέσω του ρήματος. Πρέπει όμως να τονιστεί εδώ, ότι εκείνοι οι τύποι του ρήματος που παραδοσιακά ονομάζονται χρόνοι, δεν εκφράζουν μόνο το γραμματικό χρόνο, αλλά και την όψη.

Οι καθαρά χρονικές κατηγορίες, οι οποίες εκφράζονται από το ρήμα στην ελληνική γλώσσα, είναι οι τρεις βασικές χρονικές βαθμίδες: το παρελθόν (αόριστος, παρατατικός) το παρόν (ο ενεστώτας) και το μέλλον (ο τέλειος και ο ατελής μέλλοντας), όπως και η σχέση του προτερόχρονου στο παρελθόν (υπερσυντέλικος) και στο μέλλον (δηλ. ο συντελεσμένος μέλλοντας) ή σε οποιοδήποτε χρόνο (περιφραστική μετοχή) και του ταυτόχρονου (Τζεβελέκου, 1988: 155).

Γι' αυτούς όλους τους λόγους είναι αντιληπτό εδώ ότι η κατάταξη των διαφόρων ρηματικών τύπων σε συγκεκριμένους χρόνους, όπως στον Παρατατικό και τον Αόριστο, είναι βασισμένη καθαρώς και πρωτίστως σε κάποια συγκεκριμένα μορφολογικά κριτήρια που καθορίζονται από στοιχεία, όπως οι

καταλήξεις. Τα συγκεκριμένα μορφολογικά κριτήρια άλλωστε σε αυτήν την περίπτωση προηγούνται της σημασιολογικής ανάλυσης. Μάλιστα, θα ήταν δυνατόν να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο, ότι η διάκριση μεταξύ αυτών των δυο επιπέδων, δηλαδή της σημασίας από τη μια και της μορφολογίας από την άλλη, θα πρέπει να υφίσταται οπωσδήποτε (Σταμέλου & Τσερρίκου, 2015: 18).

Εξάλλου, με βάση και τα παραπάνω, είναι σαφές, ότι σε συνάρτηση και με την μορφολογική ταξινόμηση, είτε στον Παρατατικό, είτε στον Αόριστο αντίστοιχα, υφίσταται ένα πλέγμα συγκεκριμένων οφελών. Από κει και πέρα, με βάση και τις διάφορες συντακτικές και σημασιολογικές ιδιότητες των διαφόρων ρημάτων και στο βαθμό που το βασικό διακριτικό τους γνώρισμα είναι συνυφασμένο με τις χρονικές τους αναφορές, μπορεί να δικαιολογηθεί η κατάταξη των διαφόρων ρημάτων σε κάποιον από αυτούς τους δυο παρελθοντικούς χρόνους.

1.4 Διακρίσεις ως προς τη Φωνή

Πέραν όλων των παραπάνω, οι ρηματικοί τύποι στα νέα ελληνικά έχουν επίσης και φωνές. Στην νέα ελληνική αυτές είναι η ενεργητική και μεσοπαθητική φωνή. Αυτό ισχύει φυσικά και για τον Αόριστο και τον Παρατατικό Για παράδειγμα, με τις φράσεις «Οι ακρίδες κατάστρεψαν τα σπαρτά», «Ο σκόρος έφαγε το ωραίο μου παλτό» ή «Ο σκύλος έγλειφε τα κόκκαλα» εκφράζεται η ενεργητική φωνή/σύνταξη. Αντίστοιχα με τις φράσεις «Τα σπαρτά καταστράφηκαν από τις ακρίδες», «Το ωραίο μου παλτό καταστράφηκε από το σκόρο» και «Ο σκύλος γλειφόταν μετά το φαγητό», εκφράζουν την παθητική φωνή/σύνταξη.

Πάντως γενικότερα, η χρήση της μεσοπαθητικής φωνής, σε σύγκριση με εκείνην της ενεργητικής φωνής, είναι πιο περιορισμένη. Αυτό άλλωστε έχει ως αποτέλεσμα πολλά ρήματα να εμφανίζουν στην μεσοπαθητική φωνή λιγότερους τύπους σε σύγκριση με την ενεργητική φωνή (Κλαίρης, Μπαμπινιώτης, 2005: 154). Εξάλλου, πολλά ρήματα στα νέα ελληνικά σχηματίζουν τύπους μόνο στην

ενεργητική ή τη μεσοπαθητική φωνή. Αυτή η διάκριση πάντως είναι καθαρώς μόνο μορφολογική και δεν αντιστοιχεί στη διάθεση.

2.1Η εξέλιξη της διδασκαλίας της Γραμματικής στο δημοτικό σχολείο

Για πολλά χρόνια η διδασκαλία της Γραμματικής στο πλαίσιο του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος ήταν συνδεδεμένη περισσότερο με τη μορφολογική πλευρά της γλώσσας. Αυτό, σημαίνει ότι η έμφαση δινόταν κατά κύριο λόγο στα γραμματικοσυντακτικά στοιχεία και γνωρίσματα της πρότασης, στοιχείο εξάλλου που συμβαίνει με την περίπτωση της προσέγγισης και μελέτης διαφόρων νεκρών γλωσσών (Χατζησαββίδης, 2010).

Αναφορικά με την περίπτωση των διαφόρων διδακτικών εγχειριδίων στα πλαίσια του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και ειδικότερα στην περίπτωση των τάξεων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, θα ήταν δυνατόν να λεχθεί καταρχήν, ότι ως και τη δεκαετία του 1980 μπορούμε να δούμε πως επικράτησε ένα μοντέλο προσέγγισης, ως προς την δομή και την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, στα πλαίσια του οποίου υφίστατο η αναγνώριση της Γραμματικής και του Συντακτικού ως ξεχωριστών γνωστικών μαθημάτων και πεδίων. Καθένα εξ αυτών, δηλαδή η Γραμματική και το Συντακτικό, διδάσκονταν σε διαφορετικές ώρες και η διδασκαλία τους στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, αφορούσε καθαρώς και μόνο τον γραπτό λόγο (Κίτσιου, 2010: 23).

Η αμφισβήτηση του παλαιού διδακτικού μοντέλου και των ανάλογων τρόπων προσέγγισης αναφορικά με τη διδασκαλία της Γραμματικής στο ελληνικό σχολείο, άρχισε να εκφράζεται μετά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970 και με την παράλληλη ανάπτυξη χρήσης της νέας, κοινής ελληνικής και στο χώρο της εκπαίδευσης.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μέσω των διαφόρων διδακτικών και εκπαιδευτικών εγχειριδίων και στο δημοτικό, να αρχίσει πλέον να προτάσσεται μια διαδικασία συνδυασμού και συνεξέτασης των διαφόρων γραμματικών φαινομένων με συντακτικά φαινόμενα. Συγχρόνως, παρατηρούμε, στα διάφορα διδακτικά εγχειρίδια μετά την Μεταπολίτευση, πως αρχίζει να εμφανίζεται μια προσπάθεια σχετική με σύνδεση των διαφόρων εξεταζόμενων γραμματικοσυντακτικών φαινομένων με τα διάφορα κείμενα.

Υπό το βάρος μάλιστα της παραπάνω αρχής, στα πλαίσια των σύγχρονων ελληνικών εγχειριδίων που έχουν σχέση με την Γραμματική, μια βασική παράμετρος που έχει ληφθεί υπόψη είναι ότι το κάθε κειμενικό είδος διαμορφώνεται με βάση τον κοινωνικό και επικοινωνιακό στόχο, τον οποίο μπορεί να επιδιώκει, και ο οποίος παράλληλα μπορεί να χαρακτηρίζει και να διακρίνει τα διάφορα γνωρίσματα, ως προς τη δομή, το ύφος και τα διάφορα στοιχεία περιεχομένου που διακρίνουν τους ποικίλους κειμενικούς τύπους (Χανλίδου, 2008). Είναι σαφές, έτσι, πως παράλληλα απαιτείται και η διαδικασία ένταξης των διαφόρων τύπων γραμματικής, όπως μπορεί να είναι τα ρήματα παρελθοντικών χρόνων, για παράδειγμα, σε κάποια επικοινωνιακά πλαίσια. Με αυτόν τον τρόπο καθίσταται σαφής η διασύνδεση ανάμεσα στην κειμενοκεντρική και την επικοινωνιακή προσέγγιση (Ιορδανίδου, 2006).

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, μπορούμε να παρατηρήσουμε στα πλαίσια των διαφόρων σχολικών εγχειριδίων, μεταξύ άλλων και στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, μια συγκεκριμένη τάση, η οποία προωθήθηκε μέσα από μια ολοκληρωμένη προσέγγιση ως προς την διαδικασία διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας. Η προώθηση αυτή έγινε μέσω πανεπιστημιακών και εκπαιδευτικών και αφορούσε τη λειτουργική χρήση της γλώσσας, μιας χρήσης που αναφέρεται και στο στοιχεία της διδασκαλίας της δομής της γλώσσας.

Αυτή η τελευταία παράμετρος, μάλιστα, υπήρξε άμεσα συνυφασμένη με το σκεπτικό της ανάπτυξης και προβολής ενός πολύ συγκεκριμένου είδους γραμματισμού. Ενός γραμματισμού, ο οποίος θα χαρακτηρίζεται από την αναφορά και διδασκαλία ενός λεξιλογίου (και προφανώς μεταξύ άλλων, και ρηματικών τύπων) που θα αφορά άμεσα την καθημερινότητα και τις καθημερινές ανάγκες και βιώματα των μαθητών (Χατζησαββίδης, 2003).

Γι' αυτό το λόγο, εξάλλου, ένας βασικός στόχος των σχολικών εγχειριδίων εδώ και χρόνια, είναι να καταστούν τα παιδιά αποτελεσματικοί χρήστες αυτής της γλώσσας, ανάλογα με τις διάφορες συνθήκες και περιστάσεις. Παράλληλα, στόχος είναι και η κατανόηση των διαφόρων γλωσσικών φαινομένων και του τρόπου με τον οποίο αυτά λειτουργούν, και όχι το να υπάρξει απομνημόνευση διαφόρων γραμματικών κανόνων και τύπων. Με άλλα λόγια, στόχος των εγχειριδίων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, η διδασκαλία της Γραμματικής να γίνεται με έναν τρόπο, όσο το δυνατόν πιο συμβατό προς την φυσική εκμάθηση της γλώσσας και του λόγου (Χατζησαββίδης, 2003).

Στην Ελλάδα, το γνωστικό αντικείμενο της Γραμματικής είναι ενταγμένο στα πλαίσια του μαθήματος της Γλώσσας, το οποίο ανέκαθεν είχε και έχει κεντρική θέση εν γένει στα πλαίσια του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Το μάθημα αυτό το διδάσκονται καθημερινά τα παιδιά όλων των τάξεων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και παράλληλα με βάση και το ωρολόγιο σύστημα των δημοτικών σχολείων, η διδασκαλία του μαθήματος λαμβάνει χώρα συνολικά επτά με εννέα διδακτικές ώρες στη διάρκεια της εβδομάδας. Αυτό σημαίνει πως τα παιδιά διδάσκονται το συγκεκριμένο μάθημα σχεδόν διπλάσιες ώρες σε σύγκριση με τα Μαθηματικά στην διάρκεια της εβδομάδας και παραπάνω από διπλάσιες ώρες σε σύγκριση με τα υπόλοιπα μαθήματα του δημοτικού σχολείου. Επομένως κατανοούμε ότι οι ώρες διδασκαλίας της γλώσσας καταλαμβάνουν το ένα τρίτο περίπου του συνολικού διδακτικού χρόνου και δείχνει ότι το κέντρο βάρους πέφτει στην διδασκαλία της γλώσσας, συμπεριλαμβανομένης και της γραμματικής (Λεπίδα, 2014: 38).

2.2 Το μάθημα της γλώσσας και η γραμματική στο Αναλυτικό Πρόγραμμα

Η οργάνωση του γλωσσικού μαθήματος ρυθμίζεται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα, όπου αναφέρονται οι δεξιότητες που θα πρέπει να κατακτήσει ένας μαθητής κατά την διάρκεια της φοίτησής του στο δημοτικό σχολείο. Οι δεξιότητες είναι συνδεδεμένες με πεδία, όπως για παράδειγμα, ο προφορικός και

ο γραπτός λόγος, η γραμματική, η διαχείριση της πληροφορίας και το λεξιλόγιο. Η παρουσίαση των γλωσσικών δεξιοτήτων, που είναι σχετικές με αυτούς τους τομείς, γίνεται ανά δυο τάξεις κατά την διάρκεια της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Σημαντική παράμετρος του Αναλυτικού Προγράμματος, σε συνάφεια και με την διδασκαλία της γλώσσας, είναι η διάκριση ανάμεσα στον προφορικό και τον γραπτό λόγο, η οποία είναι συνδεδεμένη συγχρόνως με τη διαδικασία της κατανόησης ανάμεσα στα προφορικά και τα γραπτά κείμενα (Οικονομάκου& Γρίβα, 2014).

Σε αυτό το σημείο, αναφορικά με την γραμματική, όπως τονίζεται και διαμέσου του Αναλυτικού Προγράμματος για το Δημοτικό σχολείο, υφίστανται κάποιοι συγκεκριμένοι άξονες, ως προς το γνωστικό περιεχόμενο, αλλά και ορισμένοι συγκεκριμένοι γενικοί στόχοι που είναι συνδεδεμένοι με τις δεξιότητες, τις γνώσεις, στάσεις και αξίες που επιδιώκεται να αναπτύξει ο μαθητής μέσα από το μάθημα της Γλώσσας. Αυτά παρουσιάζονται στον κάτωθι πίνακα:

Τάξη	Άξονες γνωστικού περιεχομένου	Γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες)	Ενδεικτικές θεμελιώδεις έννοιες
Α', Β', Γ', Δ', Ε', ΣΤ'	Γραμματική Προτασιακή δομή Παρατακτική και υποτακτική σύνταξη Πυρηνική, ελλειπτική και επαυξημένη πρόταση Στίξη Δείκτες συνοχής	Αισθητοποιεί με πρακτικό και παιγνιώδη τρόπο την έννοια της γλωσσικής δομής Συνειδητοποιεί πώς η πρόταση παράγεται και λειτουργεί ως μονάδα Αναγνωρίζει τα	Δομή, σύστημα, ομοιότητα - διαφορά

	<p>και συνεκτικότητα Τα μέρη του λόγου Κλιτικά συστήματα Φωνολογική δομή της γλώσσας Τονισμός και επιτονισμός Ιδιαιτερότητα της δομής της ελληνικής γλώσσας Σχήματα λόγου</p>	<p>συστατικά μιας πρότασης Αναλύει και ανασυνθέτει προτάσεις που συνδέονται παρατακτικά και υποτακτικά Αναγνωρίζει τα γλωσσικά στοιχεία, άλλοτε μεμονωμένα και άλλοτε με τον εκάστοτε συντακτικό τους ρόλο μέσα στην πρόταση Αναγνωρίζει τα συστατικά μιας παραγράφου και προβαίνει σε αναλύσεις και ανασυνθέσεις Αναγνωρίζει το ρόλο που παίζουν οι κειμενικοί δείκτες στην σύνδεση των παραγράφων και ασκείται στην χρήση τους Εσωτερικεύει</p>	
--	--	---	--

		<p>ένα κλιτικό σχήμα στις δυο φωνές και ένα κλιτικό σχήμα πτωτικού (ουσιαστικού, επιθέτου, αντωνυμίας) στα τρία γένη</p> <p>Συνειδητοποιεί τον τροποποιητικό ρόλο της κατάληξης</p> <p>Αναγνωρίζει τον λειτουργικό ρόλο των προσδιοριστικών και την τυχόν συμφωνία τους (γένος, αριθμός, πτώση) με το προσδιοριζόμενο</p>	
--	--	---	--

2.3 Τα σχολικά εγχειρίδια

Εξετάζοντας τα διάφορα εγχειρίδια στα πλαίσια του μαθήματος της Γλώσσας, διαπιστώνουμε ότι από την Α΄ τάξη του δημοτικού σχολείου τα παιδιά αρχίζουν σταδιακά να διδάσκονται διάφορα στοιχεία σχετικά με την γραμματική της νέας ελληνικής. Το διδακτικό εγχειρίδιο, που περιλαμβάνει δύο τεύχη, εισάγει τα παιδιά στην εκμάθηση των γραμμάτων και των σχηματισμό απλών λέξεων. Παράλληλα, τα παιδιά προβαίνουν στην ανάγνωση και γραφή απλών φράσεων και προτάσεων. Προς το τέλος του πρώτου τεύχους του μαθήματος της Γλώσσας στην Α΄ δημοτικού, μπορούμε να διαπιστώσουμε πως αρχίζουν να παρατίθενται μεγαλύτερα κείμενα, στοιχείο που παρατηρείται, επίσης, στο δεύτερο τεύχος. Με αφορμή τα διάφορα κείμενα των δύο αυτών τευχών, τα παιδιά από την αρχή καλούνται να κάνουν εργασίες σχετικές με την ορθογραφία διαφόρων λέξεων.

Στην Β΄ τάξη του Δημοτικού γίνεται επανάληψη των βασικών στοιχείων περί γραμματικής που έχουν διδαχθεί έμμεσα τα παιδιά στην Α΄ τάξη. Για παράδειγμα, επαναλαμβάνεται ο συλλαβισμός των λέξεων ή ο τονισμός των λέξεων στις σωστές συλλαβές και η χρήση κάποιων επιφωνημάτων. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι σε αυτήν την τάξη, όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε από ασκήσεις στα τεύχη του βιβλίου, τα παιδιά αρχίζουν να διδάσκονται κάποια βασικά στοιχεία ως προς τους παρελθοντικούς χρόνους. Αυτό είναι εμφανές στην περίπτωση της άσκησης που συνοδεύει το 4ο κείμενο της 22ης ενότητας του τρίτου τεύχους της Γλώσσας της Β΄ Δημοτικού, όπου μπορούμε να δούμε πως τα παιδιά καλούνται να μεταφέρουν κάποια ρήματα του κειμένου (*χάνω - έχασα, χρωματίζω - χρωμάτισα*) από τον ενεστώτα στον αόριστο σε διάφορα πρόσωπα (α΄, β΄ ή γ΄ πρόσωπο) και στους δύο αριθμούς, ενικό και πληθυντικό.

Πάντως σε αυτήν την τάξη, η βαρύτητα πέφτει στην χρήση και στην κλίση ρημάτων στον ενεστώτα. Αυτό είναι σαφές μέσα από το παράδειγμα μιας άσκησης που βλέπουμε στη σελίδα 65, όπου τα παιδιά καλούνται να κατανοήσουν και να ξαναγράψουν τις καταλήξεις μιας σειράς διαφόρων

ρημάτων, όπως τα: *χορταίνω, δένω, μένω, λεπταίνω, σωπαίνω, μπαίνω, βγαίνω, μικραίνω, παχαίνω* κ.λπ. Αντίστοιχα, στην 15η ενότητα, ο μαθητής καλείται να κλίνει σε άσκηση το ρήμα «έχω».

Και στο δεύτερο τεύχος του μαθήματος της Γλώσσας στην Γ΄ τάξη, μπορούμε να σημειώσουμε επίσης μιας σειρά σημαντικών αναφορών, σε γραμματικά φαινόμενα και τους διάφορους κανόνες τους.

Σε αυτό το σημείο, θα ήταν δυνατόν να αναφέρουμε, ότι τα εγχειρίδια γραμματικής και του μαθήματος της Γλώσσας στο δημοτικό σχολείο, αναφέρονται, πέραν του ρήματος και σε μια σειρά άλλων γραμματικών φαινομένων. Στην πραγματικότητα μάλιστα, τα περισσότερα σε αυτά τα διδακτικά εγχειρίδια, έχουν να κάνουν με το συλλαβισμό, τον τονισμό, την κλίση των ουσιαστικών και των επιθέτων, με τους συνδέσμους και τις αντωνυμίες και την κλίση των τελευταίων, αλλά και με την κλίση των μετοχών.

Είναι ενδιαφέρον το ότι στο παράρτημα αυτό γίνεται συνοπτική αναφορά, για πρώτη φορά, στους διάφορους χρόνους του ρήματος, δηλαδή τον ενεστώτα, τον αόριστο, τον παρατατικό, τον εξακολουθητικό και τον συνοπτικό μέλλοντα. Μάλιστα, μπορούμε να δούμε κλίση του ρήματος παίζω σε όλους αυτούς τους χρόνους, όπως επίσης και των ρημάτων ανεβαίνω και σταματώ σε ενεστώτα, αόριστο και παρατατικό. Στους σχετικούς πίνακες εξάλλου, ο μαθητής μπορεί να δει τις καταλήξεις των ρημάτων σε όλους αυτούς τους χρόνους. Ο μαθητής επίσης μπορεί να δει και κάποια βασικά στοιχεία, αναφορικά με τις μετοχές που λήγουν σε -οντας και -ώντας (Ιντζίδης, κ.ά.).

Κάποιους βασικούς γραμματικούς κανόνες μπορούμε να δούμε σε παράρτημα και στο τέλος του τρίτου τεύχους του βιβλίου της γλώσσας για την Γ΄ δημοτικού. Στην Δ΄ τάξη του δημοτικού τα τρία τεύχη του μαθήματος της Γλώσσας συμπεριλαμβάνουν παραρτήματα, όπου περιγράφονται συνοπτικά κάποιοι γραμματικοί κανόνες.

Το ίδιο παράρτημα αντίστοιχα περιλαμβάνει ορισμένα στοιχεία σχετικά με την κλίση ορισμένων ρημάτων, όπως το *δένω* και το *κυλάω* ή *κυλώ* στον ενεστώτα, τον παρατατικό, αλλά και τον εξακολουθητικό μέλλοντα. Ως προς τα ρήματα, είναι χαρακτηριστικό, ότι γίνονται ορισμένες αναφορές σε εγκλίσεις του

ρήματος, όπως η Οριστική, η Υποτακτική και η Προστακτική, ενώ την ίδια στιγμή, γίνεται λόγος και για την χρήση αυτών των εγκλίσεων στην ενεργητική φωνή και σε χρόνο ενεστώτα. Το εν λόγω παράρτημα της Γραμματικής της Δ΄ Δημοτικού περιλαμβάνει πίνακα με την κλίση σε ενικό και πληθυντικό και διαφόρων ανισοσύλλαβων και ισοσύλλαβων ρημάτων.

Ως προς τα ρήματα, οι συγγραφείς του εγχειριδίου αναφέρουν συνοπτικά αυτό που εκφράζει καθένας εκ των ακόλουθων χρόνων: αόριστος, ενεστώτας, παρατατικός, συνοπτικός μέλλοντας, παρακείμενος και υπερσυντέλικος. Ως παράδειγμα, χρησιμοποιείται εδώ το ρήμα *δένω*, το οποίο με βάση σχετικούς πίνακες σε αυτό το παράρτημα, κλίνεται στους προαναφερόμενους χρόνους σε ενεργητική και σε παθητική φωνή. Επίσης, είναι χαρακτηριστικό εδώ ότι παρουσιάζονται η υποτακτική και η προστακτική έγκλιση στην παθητική φωνή του αορίστου. Στο τέλος του τρίτου τεύχους του διδακτικού εγχειριδίου του μαθήματος της Γλώσσας της Δ΄ δημοτικού περιλαμβάνεται ένα συνοπτικό παράρτημα με κανόνες γραμματικής. Σχετικά με την περίπτωση των ρημάτων, γίνεται αναφορά στην περίπτωση διαφόρων ανώμαλων στον ενεστώτα και τον αόριστο (π.χ. *ανεβαίνω* - *ανέβηκα*, *τρώω* - *έφαγα*, *μπαίνω* - *μπήκα*, *βλέπω* - *είδα*, *λέω* - *είπα*, *πίνω*, *ήπια*, *έρχομαι* - *ήρθα* και *βρίσκω* - *βρήκα*). Παρατίθεται, επίσης, σε σχετικό πίνακα η συνοπτική υποτακτική και συνοπτική προστακτική στον αόριστο.

Όσον αφορά τα ρήματα εδώ παρατίθεται και ο συντελεσμένος μέλλοντας, με σχετικό ορισμό. Υπάρχουν, επίσης, πίνακες με την κλίση συγκεκριμένου ρήματος στον εξακολουθητικό, τον συντελεσμένο και τον συνοπτικό μέλλοντα στην οριστική έγκλιση, σε ενεργητική και σε παθητική φωνή.

Στη συνέχεια εξετάζοντας τα εγχειρίδια του γλωσσικού μαθήματος, διαπιστώνουμε, ότι το εγχειρίδιο που αφορά καθαρώς την διδασκαλία της γραμματικής της νέας ελληνικής, είναι αυτό που συναντούμε στα πλαίσια της πέμπτης και της έκτης τάξης του δημοτικού σχολείου. Το εν λόγω εγχειρίδιο

ακολουθεί τις σύγχρονες τάσεις στο πεδίο της διδασκαλίας της γραμματικής, και βοηθούν το μαθητή να συνειδητοποιήσει τη λειτουργία δύο επιπέδων:

- το επίπεδο καταρχήν της περιγραφής των διαφόρων γλωσσικών φαινομένων με την χρήση της ανάλογης ορολογίας, δηλαδή μιας συγκεκριμένης μεταγλώσσας, όπως είναι, για παράδειγμα, το «ρήμα», το «επίθετο», το «ουσιαστικό» κ.λπ.
- το επίπεδο της χρήσης της γλώσσας, της λειτουργίας της ως προς την επικοινωνία. Για παράδειγμα, εδώ τίθενται παράμετροι σχετικές με το πώς μιλάμε για ανθρώπους, αντικείμενα, φυτά, ζώα κ.λπ. ή αντίστοιχα το πώς χρησιμοποιείται η γλώσσα.

Το βιβλίο Γραμματικής της Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού διαρθρώνεται στα ακόλουθα πέντε πεδία που παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα:

Μεταγλώσσα	Λειτουργίες της γλώσσας και γλωσσικές δεξιότητες
1. Πραγματολογία	1. Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω Α. Τι κάνω με τα λόγια; Β. Πώς δημιουργώ ένα κείμενο; (ύφος, είδη κειμένων, δομή παραγράφου, κειμενικοί δείκτες, κανόνες στην επικοινωνία)
2. Φωνολογία	2. Μιλώ και γράφω Φθόγγοι, γράμματα, συλλαβές, τονισμός, στίξη
3. Κλιτική μορφολογία	3. Σχηματίζω λέξεις Α. Μιλώ για ανθρώπους, ζώα, πράγματα, ενέργειες, καταστάσεις και ιδιότητες (ουσιαστικό) Β. Δίνω περισσότερες πληροφορίες για ανθρώπους ζώα, πράγματα, ενέργειες, καταστάσεις και ιδιότητες (επίθετο)

	Γ. Κάνω κάτι ή παθαίνω κάτι ή βρίσκομαι σε μια κατάσταση (ρήμα)
4. Σύνταξη	4. Συνθέτω φράσεις και προτάσεις Είδη φράσεων, είδη προτάσεων, σειρά των συστατικών της απλής πρότασης, ευθύς και πλάγιος λόγος
5. Παραγωγική μορφολογία, σύνθεση και σημασιολογία	5. Πώς βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων Α. Πώς φτιάχνω λέξεις Β. Τι σημαίνουν οι λέξεις

Όπως τονίζουν οι συγγραφείς του συγκεκριμένου εγχειριδίου, ο στόχος του είναι να οδηγήσει τον μαθητή με έναν δημιουργικό, εύληπτο αλλά και παιγνιώδη τρόπο στη συνειδητοποίηση του συστηματικού χαρακτήρα της γλώσσας. Ο στόχος εδώ, με άλλα λόγια, ήταν συνυφασμένος με την ύπαρξη ενός όσο το δυνατόν πιο εύχρηστου και μεθοδικού διδακτικού εργαλείου (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.).

Είναι χαρακτηριστικό πως με βάση τους παραπάνω στόχους, υπαγορεύτηκε η υιοθέτηση μιας σειράς διαφόρων απλοποιήσεων και σημαντικών διαφοροποιήσεων σε σύγκριση με σύγχρονες γλωσσολογικές μελέτες για την ελληνική γλώσσα (και οι οποίες εξάλλου, αφορούν περισσότερο τους ειδικούς γλωσσολόγους) όσο και σε σύγκριση με παλαιότερα εγχειρίδια διδασκαλίας της Γραμματικής στο δημοτικό σχολείο (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.).

Αναφορικά με την περίπτωση της διδασκαλίας της κλιτικής μορφολογίας στο πλαίσιο των διδακτικών εγχειριδίων στο δημοτικό σχολείο, μπορούμε να παρατηρήσουμε καταρχήν, ότι στο εγχειρίδιο του μαθήματος της Γλώσσας στη β' δημοτικού ότι δεν γίνεται σαφής αναφορά μεν στην κλιτική μορφολογία των ρημάτων αν και από την άλλη μεριά, δεν παύουν να υπάρχουν ασκήσεις διάσπαρτες μέσα στα τρία τεύχη του μαθήματος όπου τα παιδιά καλούνται να κάνουν χρήση ρημάτων στον ενεστώτα, τον μέλλοντα, τον παρατατικό και τον αόριστο. Είναι χαρακτηριστικό, πως εδώ υφίσταται και η παρουσία ορισμένων ασκήσεων που έχουν σχέση με την χρήση της υποτακτικής έγκλισης, παρόλο που

ακόμα σε αυτήν την ηλικία τα παιδιά δεν διδάσκονται την συγκεκριμένη περίπτωση με λεπτομέρειες.

Στην τρίτη δημοτικού αντίστοιχα, μπορούμε να δούμε, ότι δίνεται βαρύτητα στην κλίση ορισμένων βασικών ρημάτων, κυρίως μάλιστα στον Ενεστώτα, όπως είναι οι περιπτώσεις των ρημάτων «είμαι» και «δένω». Είναι ενδεικτικό, πως και μέσα στο βιβλίο της Γλώσσας της τρίτης δημοτικού βασικά είναι διάσπαρτες οι διάφορες ασκήσεις, οι οποίες αφορούν τα ρήματα και η συχνότητά τους δεν είναι πολύ μεγάλη, σε σύγκριση με τις ασκήσεις που αφορούν ουσιαστικά και επίθετα.

Μπορούμε πάντως να παρατηρήσουμε την ύπαρξη κάποιων ασκήσεων με τις οποίες ο μαθητής καλείται να ακολουθήσει μια σειρά συγκεκριμένων ορθογραφικών κανόνων, όπως το ότι οι καταλήξεις των ρημάτων στο πρώτο και το δεύτερο πρόσωπο του πληθυντικού γράφονται με -ε ή το ότι τα ρήματα, τα οποία τελειώνουν σε -ίζω, γράφονται με -ι. Τονίζεται όμως παράλληλα και η περίπτωση ρημάτων, όπως τα *δανείζω*, *δακρύζω* και *αθροίζω*. Στο διδακτικό εγχειρίδιο της ίδιας τάξης, μπορούμε να σημειώσουμε παράλληλα και την διδασκαλία του συνοπτικού και του εξακολουθητικού μέλλοντα. Σε αυτό το σημείο εξάλλου, θα ήταν δυνατόν να σημειώσουμε, ως παράδειγμα, την αναφορά στην περίπτωση του ρήματος «διαβάζω» και τις κλίσεις του στον συνοπτικό και τον εξακολουθητικό μέλλοντα στη σελίδα 37 του τρίτου τεύχους του μαθήματος της Γλώσσας στη συγκεκριμένη τάξη.

Παράλληλα σε παράρτημα στο τέλος του συγκεκριμένου τεύχους του μαθήματος της Γλώσσας της τρίτης δημοτικού, είναι χαρακτηριστικό, ότι ο μαθητής μπορεί να συναντήσει ένα σύνολο πινάκων με την κλίση του ρήματος «παίζω» σε μια σειρά χρόνων. Πρόκειται για την κλίση του πιο συγκεκριμένα, στον Ενεστώτα, τον Αόριστο, τον Παρατατικό, τον Συνοπτικό Μέλλοντα και τον Εξακολουθητικό Μέλλοντα. Το ίδιο συμβαίνει, όσον αφορά τον Ενεστώτα, τον Αόριστο και τον Παρατατικό, με την περίπτωση των ρημάτων «ανεβαίνω» και «σταματώ», όπου ο μαθητής μπορεί να αποκτήσει μια εικόνα σχετική με το θέμα του ρήματος και τις καταλήξεις τους, ειδικότερα στους παρελθοντικούς χρόνους.

Αντίστοιχα, στην τέταρτη τάξη του δημοτικού σχολείου μπορούμε να διαπιστώσουμε την διδασκαλία του Αορίστου, του Παρατατικού, όπως και των δυο Μελλόντων. Είναι ενδεικτική η παρουσία ενός πίνακα στη σελίδα 22 του

πρώτου τεύχους του μαθήματος της Γλώσσας με το παράδειγμα του ρήματος «γράφω». Στο συγκεκριμένο πίνακα, μπορούμε να διαπιστώσουμε την κλίση του ρήματος σε Ενεστώτα, Αόριστο και Εξακολουθητικό Μέλλοντα.

Στο ίδιο, τεύχος αρκετά παρακάτω και συγκεκριμένα στη σελίδα 37 συναντούμε την χρήση του ρήματος «κυλάω - κυλώ», ως παραδείγματος συνηρημένου ρήματος και της κλίσης του στην Οριστική Παρατατικού. Είναι χαρακτηριστικό εξάλλου, ότι σε αυτήν την τάξη, για πρώτη φορά, οι μαθητές διδάσκονται τε σχετικά με την Οριστική, την Εξακολουθητική Υποτακτική και την Εξακολουθητική Προστακτική. Παράλληλα, και στο δεύτερο τεύχος του μαθήματος της Γλώσσας στην τετάρτη δημοτικού, μπορούμε να αντιληφθούμε, την αναφορά στις εγκλίσεις και την κλίση τους σε μια σειρά χρόνων, όπως στον Αόριστο, αλλά και στον Παρακείμενο και τον Υπερσυντέλικο και μάλιστα και στην ενεργητική και στην παθητική φωνή. Πάντως οι σχετικές αναφορές σε αυτούς τους δυο τελευταίους χρόνους βασικά ακόμα δεν είναι πολλές και τόσο συχνές.

Είναι χαρακτηριστικό πως στο τρίτο τεύχος αντίστοιχα του εγχειριδίου της Γλώσσας για την τετάρτη δημοτικού, υφίστανται και κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις ασκήσεων που αφορούν την διδασκαλία και εξάσκηση του μαθητή στην κλίση του Συντελεσμένου Μέλλοντα. Ο μαθητής εδώ εξάλλου, μπορεί μέσω αυτών των ασκήσεων να μάθει να διαχωρίζει τον συγκεκριμένο Μέλλοντα από τον Συνοπτικό και τον Εξακολουθητικό.

Αυτό, επί παραδείγματι, είναι εμφανές στην περίπτωση εκείνου του μέρους του εγχειριδίου της Γραμματικής, όπου υφίσταται μια νέα περιγραφή του ρηματικού συστήματος, με την έμφαση εδώ μάλιστα, να δίνεται στην διάκριση ανάμεσα στο ποιόν της ενέργειας και την χρονική βαθμίδα. Εδώ παράλληλα, θα ήταν δυνατόν κάποιος να σημειώσει και την επαρκέστερη ανάλυση των διαφόρων τύπων της υποτακτικής έγκλισης (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.).

Ένα θετικό στοιχείο του συγκεκριμένου εγχειριδίου είναι ότι ορισμένα δύσκολα γραμματικά φαινόμενα, όπως για παράδειγμα οι εγκλίσεις των ρημάτων, το θέμα του ρήματος κ.λ.π., παρουσιάζονται με μια όσο το δυνατόν απλουστευμένη μορφή.

Στο σύνολό της, η Γραμματική Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού ακολουθεί τις αρχές της σύγχρονης ανάλυσης της γλώσσας. Δίνει προτεραιότητα στη μελέτη του προφορικού λόγου και στη χρήση της γλώσσας ως εργαλείου σκέψης και επικοινωνίας. Έτσι, τονίζεται ο δημιουργικός χαρακτήρας της γλώσσας, η οποία προσφέρει στον ομιλητή τη δυνατότητα να εκφράσει το μήνυμά του με εναλλακτικούς τρόπους, γλωσσικά συναφείς αλλά και επικοινωνιακά διακριτούς. Στο πλαίσιο αυτό, στόχος του εγχειριδίου είναι να εξοικειωθεί ο μικρός μαθητής με φαινόμενα πολυτυπίας (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.).

Η δέκατη ενότητα του βιβλίου αναφέρεται σε γενικά χαρακτηριστικά του ρήματος, όπως το πρόσωπο και ο αριθμός, το ποιόν ενέργειας και οι χρόνοι, η φωνή και η μεταβατικότητα, αλλά και η έγκλιση. Η ίδια ενότητα αναλύει και τα σχετικά με την κλίση του ρήματος. Μπορούμε να αντιληφθούμε, πως ως προς την τελευταία, δίνεται βάρος στην περίπτωση της Α΄ και της Β΄ Συζυγίας. Επίσης, αναφέρεται ο σχηματισμός των ρημάτων που λήγουν σε - *άγω* και - *βάλλω*, όπως επίσης και τα συνηρημένα, τα ελλειπτικά, τα απρόσωπα και τα ανώμαλα ρήματα.

Σε αυτό το σημείο κρίνουμε σκόπιμη την παράθεση ενός πίνακα, όπου μπορούμε να δούμε συνοπτικά τα διάφορα φαινόμενα σχετικά με τον Αόριστο και τον Παρατατικό ανά τάξη στο δημοτικό σχολείο:

Δευτέρα δημοτικού	τα παιδιά αρχίζουν να διδάσκονται κάποια βασικά στοιχεία ως προς τους παρελθοντικούς χρόνους, αν και η βαρύτητα πέφτει στον ενεστώτα ακόμα
Τρίτη Δημοτικού	Τα παιδιά μαθαίνουν την κλίση βασικών ρημάτων σε όλους τους χρόνους,
Τετάρτη Δημοτικού	δίνεται βαρύτητα στην διάκριση ανάμεσα στο ποιόν της ενέργειας και την χρονική βαθμίδα, αναφορά στις εγκλίσεις και την κλίση τους σε μια σειρά χρόνων, όπως στον Αόριστο, αλλά και στον Παρακείμενο και τον

	Υπερσυντέλικο, διδασκαλία του Αορίστου, του Παρατατικού, όπως και των δυο Μελλόντων
Πέμπτη Δημοτικού	Λεπτομερής διδασκαλία των εγκλίσεων της Οριστικής, Υποτακτικής και Προστακτικής σε όλους τους χρόνους (όπως στον Αόριστο), ενασχόληση με ρήματα που λήγουν σε - άγω και - βάλλω
Έκτη Δημοτικού	Τα ίδια με την περίπτωση της πέμπτης δημοτικού, ενώ πέφτει παράλληλα βαρύτητα στην διδασκαλία της Α΄ και Β΄ Συζυγίας. Επίσης αναφέρονται και τα συνηρημένα, τα ελλειπτικά, τα απρόσωπα και τα ανώμαλα ρήματα

Στα εγχειρίδια γλώσσας του Δημοτικού εμφανίζονται γενικά διάφορα είδη αποκλίσεων, που αφορούν επιγραμματικά:

- ορισμένες διαφορές στην ορολογία που χρησιμοποιείται στα εγχειρίδια από τη μια τάξη στην άλλη,
- ορισμένες αποκλίσεις στην ανάλυση και αποτύπωση γραμματικών φαινομένων και στη διδασκαλία τους, όπως αυτά παρουσιάζονται στα εγχειρίδια από τη μια τάξη στην άλλη,
- διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα εγχειρίδια γλώσσας και τη γραμματική του Δημοτικού και
- γραμματικά φαινόμενα που εμφανίζονται σε εγχειρίδια ορισμένων τάξεων αλλά όχι στη γραμματική και το αντίστροφο (Καβουκόπουλος, 2015).

Πέραν όλων των παραπάνω, είναι ενδεικτικό ένα πλαίσιο διαφορών ανάμεσα στα εγχειρίδια του μαθήματος της Γλώσσας και της Γραμματικής του δημοτικού σχολείου με τα αντίστοιχα του γυμνασίου. Τα αίτια της εμφάνισης αυτών των αποκλίσεων βασικά είναι δύο.

Το πρώτο και έμμεσο αίτιο είναι συνυφασμένο με το αυξημένο ενδιαφέρον που υπήρξε κατά την διάρκεια των δύο με τριών τελευταίων δεκαετιών σχετικά με την περιγραφή και ανάλυση της γραμματικής της νέας ελληνικής γλώσσας και που είχε ως αποτέλεσμα, άλλωστε, την εμφάνιση τριών μεγάλων επιστημονικών γραμματικών, οι οποίες βρίσκονται σε αντιδιαστολή προς τις λεγόμενες «σχολικές γραμματικές»(Καβουκόπουλος, 2015).

Οι γραμματικές αυτές μάλιστα ανανεώνουν σε μεγάλο βαθμό τις κλασικές γραμματικές των Μανόλη Τριανταφυλλίδη («Νεοελληνική Γραμματική») και Αχιλλέα Τζάρτζανου («Νεοελληνική Σύνταξις»). Αυτές οι συγκεκριμένες γραμματικές εξάλλου, είναι δυνατόν να θεωρηθούν πως εκφράζουν, άλλη περισσότερο και άλλη λιγότερο, μια σειρά διαφόρων νεωτερικών απόψεων σε σχέση με τις πιο παραδοσιακές απόψεις των παραδοσιακών εγχειριδίων. Αυτές οι γραμματικές, είναι α) του Α. Τσοπανάκη, με τίτλο *Νεοελληνική Γραμματική* (του 1994), β) των D.Holton, P.Mackridge και Ει. Φιλιππάκη - Warburton, *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας* (1999), όπως και γ) των Χ. Κλαίρη & Γ. Μπαμπινιώτη, *Γραμματική της Νέας Ελληνικής - Δομολειτουργική, επικοινωνιακή* (2005), αλλά και της Γεωργίας Κατσούδα, *Σύγχρονη πρακτική γραμματική τσέπης* (14η έκδ.) Αθήνα: Άγκυρα.

Το δεύτερο βασικό αίτιο, είναι συνυφασμένο με το ότι εδώ και χρόνια η σύνταξη και ο σχεδιασμός των διαφόρων διδακτικών εγχειριδίων της γραμματικής στο δημοτικό σχολείο δεν έγινε ταυτόχρονα με το σχεδιασμό των τριών σύγχρονων περίπου, προαναφερόμενων γραμματικών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, αναφορικά με διάφορες περιπτώσεις γραμματικών κανόνων να εμφανίζονται φαινόμενα ασυνέχειας ενώ οι διάφορες συντακτικές ομάδες δεν είναι εν γένει απόλυτα συντονισμένες σε διάφορα ζητήματα γραμματικής και συντακτικού. Αυτό είναι εμφανές επί παραδείγματι, μέσα από την περίπτωση του λεγόμενου τελικού «ν» (Καβουκόπουλος, 2015).

Πέραν του παραπάνω ζητήματος, είναι χαρακτηριστικό πως οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των διαφόρων προαναφερόμενων γραμματικών και του σχολικού εγχειριδίου της Γραμματικής στο δημοτικό σχολείο, αφορούν παράλληλα και γραμματικά ζητήματα, όπως οι κλίσεις των ρημάτων. Μάλιστα, αυτό το πρόβλημα θα μας απασχολήσει και πιο κάτω, αναφορικά με την

περίπτωση της διδασκαλίας του Αορίστου και του Παρατατικού. Στο θέμα αυτό μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι οι νεότερες γραμματικές αφενός μεν ακολουθούν την γνωστή από την γραμματική ήδη του Μανόλη Τριανταφυλλίδη διάκριση των ρημάτων σε δυο φωνές και σε δυο συζυγίες (η δεύτερη από τις οποίες αποτελείται από δυο τάξεις). Αφετέρου, όμως, είναι ενδεικτικό, πως οι γραμματικές των Κλαίρη& Μπαμπινιώτη, καθώς και των Holton κ.ά. εμφανίζουν κάποιες διαφορές ως προς αυτό το ζήτημα. Η εν λόγω διαφορά τους έγκειται στις κατηγορίες, με άλλα λόγια, τους χρόνους που περιλαμβάνουν στο εσωτερικό των κλιτικών πινάκων τους (Καβουκόπουλος, 2015).

Στην περίπτωση του σχολικού εγχειριδίου της Γραμματικής του δημοτικού σχολείου, μπορούμε να δούμε, ότι αναφορικά με τους κλιτικούς πίνακες των ρημάτων, υφίσταται μια καινοτομία, καθώς οι εγκλίσεις είναι αυτές που εμφανίζονται ως βασική ταξινομική κατηγορία (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά). Ενώ η παραδοσιακή προσέγγιση, όπως συμβαίνει με την γραμματική του Τριανταφυλλίδη, ξεκινάει από τους χρόνους (καθώς, δηλ. παρουσιάζεται, επί παραδείγματι, ο Ενεστώτας με τις εγκλίσεις του ή αντίστοιχα ο Αόριστος με τις δικές του εγκλίσεις κ.λπ.), στο σχολικό εγχειρίδιο, από την άλλη μεριά, παρατηρεί κάποιος ότι ο ενεστώτας, ο παρατατικός, ο αόριστος κ.λπ. καθίστανται υποκατηγορίες της Οριστικής έγκλισης. Αντίστοιχα, η εξακολουθητική, η συνοπτική και η συντελεσμένη υποτακτική, δηλαδή η υποτακτική ενεστώτα, αορίστου και ενεστώτα, εμφανίζονται ως υποδιαιρέσεις της προστακτικής. Εξάλλου η εξακολουθητική και η συνοπτική προστακτική, με άλλα λόγια η προστακτική ενεστώτα και αορίστου, αποτελούν υποδιαιρέσεις της προστακτικής. Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης, ότι οι νέοι αυτοί όροι (εξακολουθητική υποτακτική, εξακολουθητική προστακτική κ.λπ.) δεν αναλύονται και δεν αναφέρονται εντός των σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος της Γλώσσας.

Ενώ στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση υιοθετείται ένας διαφορετικός τρόπος παρουσίασης των ρηματικών κλίσεων, στα εγχειρίδια του μαθήματος της Γλώσσας στο δημοτικό σχολείο οι πίνακες των ρηματικών κλίσεων εμφανίζουν κατά κανόνα την παραδοσιακή διαμόρφωση, με άλλα λόγια, ως κύρια ταξινομική κατηγορία εμφανίζονται οι χρονικές βαθμίδες (Καβουκόπουλος, 2015). Εξαίρεση

ως προς αυτό το ζήτημα, αποτελεί το σχολικό εγχειρίδιο της Γλώσσας της Τετάρτης Δημοτικού, που δίνει μεν, προτεραιότητα στις εγκλίσεις, αλλά παρουσιάζει την κάθε χρονική βαθμίδα, δηλαδή τον ενεστώτα, τον αόριστο, τον παρατατικό, το μέλλοντα ή τον παρακείμενο σε ξεχωριστή ενότητα.

Εν γένει, η παραδοσιακή παρουσίαση η οποία ισχύει αναφορικά με τα σχολικά εγχειρίδια στο δημοτικό σχολείο, δίνει βαρύτητα στην χρονική διάσταση του ρηματικού συστήματος, ενώ η παρουσίαση της γραμματικής του δημοτικού προβάλλει τις διακρίσεις μεταξύ των διαφόρων εγκλίσεων και συνακόλουθα και μεταξύ των διαφόρων σημασιολογικών λειτουργιών (τροπικοτήτων) που εκφράζει η καθεμιά τους. Κατά συνέπεια, οι εκπαιδευτικοί είναι δυνατόν να προβούν στην αξιοποίηση της καθεμιάς εξ αυτών των δυνατοτήτων, αναλόγως των διδακτικών περιστάσεων και αναγκών (Καβουκόπουλος, 2015).

Β' Μέρος: Αναφορά στις συγκεκριμένες σχολικές γραμματικές και τα σχολικά εγχειρίδια ως προς την διδασκαλία των χρόνων του Αόριστου και του Παρατατικού

2.1 Μια συγκριτική προσέγγιση αναφορικά με την θεωρία και την παρουσίαση ως προς την διδασκαλία των χρόνων του Αόριστου και του Παρατατικού

Παρατηρώντας τα διάφορα διδακτικά εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου, μπορούμε να διαπιστώσουμε αναφορικά με την περίπτωση των εγχειριδίων στο μάθημα της Γλώσσα της Β' Δημοτικού καταρχήν, ότι κατά κύριο λόγο υφίστανται κάποιες μάλλον σποραδικές αναφορές σε ρήματα παρελθοντικών χρόνων εδώ και εκεί μέσα στα τρία τεύχη του βιβλίου και μαθήματος. Με άλλα λόγια, μπορούμε να δούμε κάποια κείμενα σε διάφορες ενότητες εδώ και εκεί μέσα σε αυτά τα τεύχη. Ένα τέτοιο παράδειγμα, εξάλλου, είναι αυτό που αφορά την περίπτωση μιας άσκησης όπου τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν μια άσκηση, βρίσκοντας τη σωστή θέση των συλλαβών ορισμένων ουσιαστικών. Στα πλαίσια αυτών των φράσεων είναι δυνατόν να βρει κάποιος τα ρήματα «θα παίζαμε», «θα μπορούσα» και «θα πήγαινα» (Γαβρηλίδου, Σφυρόερα, Μπεζέ: 19).

Αυτή η διαδικασία συνεχίζεται και πιο κάτω, στα πλαίσια πάντα του ίδιου τεύχους της Γλώσσα της Β' δημοτικού, καθώς μέσω τέτοιων κειμένων, σταδιακά ο μαθητής αρχίζει να εντάσσεται ολοένα περισσότερο στην χρήση των παρελθοντικών χρόνων. Αυτό είναι σαφές, από ένα κείμενο της Γαλάτειας Σουρέλη που παρατίθεται στη σελίδα 61 από το πρώτο τεύχος (το απόσπασμα είναι από το βιβλίο της «Ντο - ρε - μι κι ένα σκυλί»). Εδώ μπορούμε να δούμε, επί παραδείγματι, το ακόλουθο απόσπασμα: *«Ο μικρός νάνος τότε κατάλαβε. Κοίταζε λυπημένος κατάματα τον μεγάλο γίγαντα και χωρίς κανένα φόβο του είπε: - Όχι, δεν παραδίνομαι! Αμέσως μετά έτρεξε, έφτασε στο μικρό του καλύβι και σε λίγο ξαναγύρισε κρατώντας στα χέρια του μια σφεντόνα. Στάθηκε μπροστά στον γίγαντα και περίμενε. Ο μεγάλος γίγαντας τα έχασε για λίγο. Ύστερα χύθηκε πάνω στον μικρό νάνο, θέλοντας να τον συντρίψει. Όμως, έγινε κάτι απίστευτο. Ο μικρός*

νάνος νίκησε τον μεγάλο γίγαντα! Ο μεγάλος γίγαντας το έβαλε στα πόδια...» (Γαβριηλίδου, Σφυρόερα, Μπεζέ: 61).

Αντίστοιχα, στην περίπτωση του τρίτου τεύχους του εγχειριδίου της Γλώσσας (πάντα στην Β΄ δημοτικού) ο μαθητής καλείται να συμπληρώσει στην σελίδα 41 έναν πίνακα με τους παρελθοντικούς χρόνους των ρημάτων *γράφω*, *κάνω*, *μπορώ* και *πουλώ*. Είναι χαρακτηριστικό, πως εδώ μάλιστα, δεν καλείται να διακρίνει μεταξύ του Παρατατικού και του Αορίστου. Ο μαθητής καλείται να γράψει μια σειρά από συγκεκριμένους τύπους στο πρώτο, το δεύτερο, αλλά και το τρίτο πρόσωπο, τόσο στον Ενικό, όσο και στον Πληθυντικό Αριθμό αυτών των ρημάτων, των οποίων μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό, πως δεν υφίσταται διαχωρισμός ανάμεσα στον Αόριστο και τον Παρατατικό, αναφορικά με το θέμα τους.

5 Πρόσεξε τα ρήματα με τα έντονα γράμματα στον διάλογο **3**. Έπειτα συμπλήρωσε τον παρακάτω πίνακα σύμφωνα με τα παραδείγματα.

Ρήμα	γράφω	κάνω	μπορώ	πουλώ
Εγώ	μπορούσα
Εσύ	έγραφες	μπορούσες
Αυτός Αυτή Αυτό	έκανε	πουλούσε
Εμείς	γράφαμε
Εσείς	κάνατε	μπορούσατε
Αυτοί Αυτές Αυτά	έγραφαν	έκαναν	μπορούσαν	πουλούσαν

Παρομοίως και στα πλαίσια της σελίδας 55 πιο κάτω, στο ίδιο τεύχος πάντα, είναι ενδεικτικό, ότι ο μαθητής επίσης καλείται να συμπληρώσει έναν άλλο πίνακα. Και εδώ, πιο συγκεκριμένα, καλείται να μεταφέρει στους παρελθοντικούς χρόνους, τα ρήματα *χρωματίζω* και *χάνω*. Ας σημειωθεί πως στην περίπτωση και αυτών των ρημάτων, το θέμα στον Αόριστο και τον Παρατατικό είναι ακριβώς το ίδιο, δείγμα του ότι ακόμα σε αυτό το στάδιο, δεν υφίσταται η διαδικασία της διδασκαλίας καθενός εκ των δυο παρελθοντικών χρόνων στα παιδιά.

Αντίστοιχα, σε ό,τι αφορά την περίπτωση της τρίτης δημοτικού, από την αρχή ακόμα του δεύτερου τεύχους του βιβλίου της Γλώσσας, μπορεί να διαπιστώσει κάποιος, ότι γίνονται αναφορές στους παρελθοντικούς χρόνους του ρήματος. Εδώ μάλιστα, παρατηρούμε, πως ο μαθητής έχει ως αρχικό παράδειγμα από απόσπασμα κειμένου του παλιού Ιταλού συγγραφέα Ιταλο Καλβίνο. Μέσα από το κείμενο, παρατίθενται, ως παράδειγμα, κάποια ρήματα σε παρελθοντικό χρόνο. Πρόκειται, πιο συγκεκριμένα, για τα ρήματα *πήγε, είχαν ακινητοποιηθεί, περπατούσε και βούλιαξε*. Ακολουθεί σε πινακάκι μάλιστα επισήμανση, με την οποία τονίζεται, πως τα ρήματα των παραπάνω προτάσεων, εκφράζουν χρονικά το παρελθόν, τη στιγμή που επισημαίνεται παράλληλα, πως αν κάτι γίνεται τώρα, λέμε πως συμβαίνει στο παρόν και αντίστοιχα, ό,τι έχει γίνει πριν, λέμε πως ανήκει στο παρελθόν (Ιντζίδηςκ.ά.: 10).

The infographic is set against a white background with orange decorative elements. It features three cartoon characters: a girl in a green dress and yellow hat, a boy in a green suit and red hat holding a red balloon, and a girl in a purple top and green skirt. They are surrounded by speech bubbles and text boxes explaining the concept of past tense.

Τα ρήματα των παραπάνω προτάσεων μας λένε τι έγινε στο **παρελθόν.**

Παρελθόν;
Τι σημαίνει αυτό;

Πρόσεξε! Αν κάτι γίνεται τώρα, λέμε ότι συμβαίνει στο **παρόν**. Ό,τι έχει γίνει πριν, λέμε πως είναι **παρελθόν**. Π.χ. τώρα σου μιλάω (παρόν), ενώ χθες μιλήσαμε στο τηλέφωνο (παρελθόν).

Το θυμάμαι. Χθες δεν ήρθα στο σχολείο γιατί ήμουν άρρωστος.

Ευτυχώς όλα αυτά είναι πια παρελθόν!

Ενεργητικό
Μετάβι
Windows

Μπορούμε να διαπιστώσουμε εν τω μεταξύ και λίγο πιο κάτω σε ένα άλλο απόσπασμα από το βιβλίο του Καλβίνο με τον τίτλο Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη, ότι οι συγγραφείς του εγχειριδίου χρησιμοποιούν ένα συγκεκριμένο απόσπασμα, μέσω του οποίου, για πρώτη φορά, τα παιδιά στο δημοτικό διδάσκονται την διαφορά μεταξύ του Αορίστου και του Παρατατικού. Ως παράδειγμα, πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιούνται εδώ τα ρήματα «κοίταζε» και «έπεσε». Το ένα είναι στην φράση απόσπασμα από το κείμενο «Ο Μαρκοβάλντο κοίταζε τον χιονάνθρωπο» και το άλλο αντίστοιχα, στη φράση «Και ξαφνικά μια μεγάλη ποσότητα χιονιού έπεσε ακριβώς επάνω του».

Το χιόνι **έπεσε** επάνω στον Μαρκοβάλντο. Το ρήμα «έπεσε» μας λέει **τι συνέβη** στον Μαρκοβάλντο.

Τα ρήματα που μας δείχνουν **τι έγινε στο παρελθόν** λέμε ότι είναι σε χρόνο **Αόριστο**.

Και το ρήμα «κοίταζε» αναφέρεται στο παρελθόν. Μας δείχνει όμως **τι γινόταν** πριν πέσει το χιόνι στον Μαρκοβάλντο.

Τα ρήματα που μας δείχνουν **τι γινόταν στο παρελθόν** λέμε ότι είναι σε χρόνο **Παρατατικό**.

» Χρόνοι του ρήματος

Ενεστώτας:	Τι γίνεται τώρα.	(π.χ. παίζω)
Παρατατικός:	Τι γινόταν στο παρελθόν.	(π.χ. έπαιξα)
Αόριστος:	Τι έγινε στο παρελθόν.	(π.χ. έπαιξα)

Μέσα στο εγχειρίδιο βλέπουμε να αναφέρεται, πως το μεν ρήμα «έπεσε» μας λέει τι συνέβη στον Μαρκοβάλντο. Αντίστοιχα, το ρήμα «κοίταζε» μας λέει το τι γινόταν πριν πέσει το χιόνι στον Μαρκοβάλντο. Με βάση το συγκεκριμένο παράδειγμα, είναι ενδεικτικό, πως οι συγγραφείς του εγχειριδίου διδάσκουν, ότι τα ρήματα που μας λένε τι έγινε στο παρελθόν, είναι σε χρόνο Αόριστο. Αντίστοιχα, τα ρήματα εκείνα, τα οποία μας λένε τι γινόταν στο παρελθόν, είναι σε χρόνο Παρατατικό (Ιντζίδηςκ.ά. 2020: 13).

Εδώ εξάλλου, μπορούμε επίσης να προσέξουμε, ότι ακολουθούν και ορισμένοι πίνακες με βάση τους οποίους ο μαθητής μπορεί να διακρίνει τις διαφορές μεταξύ των δυο παρελθοντικών χρόνων, με άλλα λόγια, του Παρατατικού και του Αορίστου. Οι εν λόγω διαφορές ειδικότερα αποτυπώνονται στο ρηματικό θέμα σε καθέναν εκ των δυο χρόνων. Ο πίνακας αυτός εδώ έχει ως ακολούθως μέσα στο διδακτικό εγχειρίδιο:

	Παρατατικός	Αόριστος
Ενικός Αριθμός		

Εγώ	Έπαιζ-α	Έπαιξ-α
Εσύ	Έπαιζ-ες	Έπαιξ-ες
Αυτός - ή - ό	Έπαιζ-ε	Έπαιξ-ε
Πληθυντικός Αριθμός		
	Παρατατικός	Αόριστος
Εμείς	Παίζ-αμε	Παίξ-αμε
Εσείς	Παίζ-ατε	Παίξ-ατε
Αυτοί -ές- ά	Έπαιζ-αν ή Παίζ-ανε	Έπαιξ-αν ή Παίξ-ανε

Πηγή: Ιντζίδης κ.ά.: 13

Στην σελίδα 14 εν τω μεταξύ του ίδιου τεύχους, ο μαθητής καλείται να συμπληρώσει έναν άλλο πίνακα, όπου παρατίθεται μια λίστα ρημάτων στον Ενεστώτα και τα οποία εν συνεχεία πρέπει να μεταφέρει στον Αόριστο. Είναι χαρακτηριστικό εδώ μάλιστα, ότι καλείται να προσέξει και την ορθογραφία αυτών των ρημάτων στον Αόριστο. Πιο συγκεκριμένα, εδώ διδάσκεται πως τα ρήματα σε -ίζω στον αόριστο χρόνο έχουν κατάληξη σε -ισα ενώ τα ρήματα με κατάληψη σε -ω (τονιζόμενα παράλληλα στην λήγουσα) έχουν στον αόριστο κατάληξη σε -ησα. Δύο σχετικά παραδείγματα, είναι τα ρήματα *σκοπίζω* και *συναντώ* που παρατίθενται εδώ και που στον αόριστο είναι *σκούπισα* και *συνάντησα* αντιστοίχως.

» Ενεστώτας » Αόριστος

σκουπίζω καθαρίζω ποτίζω	σκούπισα
συναντώ τραγουδώ	συνάντησα
μπαίνω βγαίνω πηγαίνω	μπήκα ανέβηκα

Πρόσεξε όμως την **ορθογραφία** σε μερικά ρήματα.

δακρύζω μένω αθροίζω πλένω δανείζω στέλνω	δάκρυσα έμεινα άθροισα έπλυνα δάνεισα έστειλα	λέω βλέπω πίνω φεύγω μεθώ ντύνω	είπα είδα ήπια έφυγα μέθυσσα έντυσα
--	--	--	--

Από την άλλη μεριά, είναι ενδεικτικό πως στα πλαίσια μιας άλλης ενότητας, πάντα στο ίδιο τεύχος του σχολικού εγχειρίδιου, ο μαθητής εισέρχεται και στην διδασκαλία της ιδέας περί συνοπτικών χρόνων και της σύνδεσης μάλιστα των τελευταίων ειδικότερα με τον Αόριστο. Αυτό συμβαίνει εν προκειμένω στη σελίδα 37, όπου παρατίθεται πίνακας με την κλίση του ρήματος διαβάζω. Το ρήμα, εκτός του Ενεστώτα, του Εξακολουθητικού Μέλλοντα και του Συνοπτικού Μέλλοντα, κλίνεται και στον Αόριστο και ο μαθητής εδώ εν προκειμένω, καλείται να αναγνωρίσει την ομοιότητα του Αορίστου με τον Συνοπτικό Μέλλοντα αναφορικά με το θέμα του ρήματος που είναι -διαβασ.

Τα ρήματα που μας δείχνουν **τι θα γίνεται** στο μέλλον είναι σε χρόνο **Εξακολουθητικό Μέλλοντα**. Π.χ. Η Μελίνα **θα κερνάει** τα παιδιά **κατά τη διάρκεια** της γιορτής.

» Ενεστώτας		» Μέλλοντας Εξακολουθητικός	
εγώ	διαβάζω -ω	θα διαβάζω -ω	
εσύ	διαβάζεις -εις	θα διαβάζεις -εις	
αυτός -ή -ό	διαβάζει -ει	θα διαβάζει -ει	
εμείς	διαβάζουμε -ουμε	θα διαβάζουμε -ουμε	
εσείς	διαβάζετε -ετε	θα διαβάζετε -ετε	
αυτοί-ές -ά	διαβάζουν (ε) -ουν (ε)	θα διαβάζουν (ε) -ουν (ε)	
» Αόριστος		» Μέλλοντας Συνοπτικός	
εγώ	διάβασα -α	θα διαβάσω -ω	
εσύ	διάβασες -ες	θα διαβάσεις -εις	
αυτός -ή -ό	διάβασε -ε	θα διαβάσει -ει	
εμείς	διάβασαμε -αμε	θα διαβάσουμε -ουμε	
εσείς	διάβασατε -ατε	θα διαβάσετε -ετε	
αυτοί-ές -ά	διάβασαν / διάβασαν -ανε	θα διαβάσουν (ε) -ουν (ε)	

Ένεργ
Μετά
Wind

Στο Παράρτημα αντίστοιχα στο πίσω μέρος και τέλος του τεύχους, είναι χαρακτηριστικό πως παρατίθενται οι κλίσεις στον Παρατατικό και τον Αόριστο

ορισμένων ρημάτων. Οι συγγραφείς μάλιστα προβαίνουν στην παρουσίαση της κλίσης αυτών των ρημάτων, με τέτοιο τρόπο, ώστε ο μαθητής, για άλλη μια φορά, να μπορέσει να διακρίνει το θέμα του ρήματος από την κατάληξη στο συγκεκριμένους χρόνους. Τα ρήματα που κλίνονται πιο συγκεκριμένα στους δυο παρελθοντικούς χρόνους, είναι τα *σταματώ* και *ανεβαίνω*. Οι πίνακες έχουν ως ακολούθως:

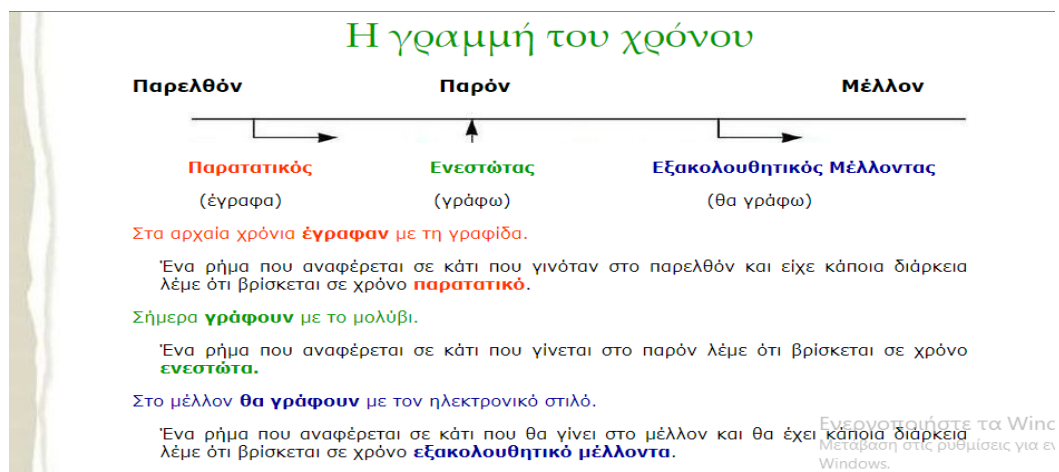
	Παρατατικός	Αόριστος
Ενικός Αριθμός		
Εγώ	Ανέβ-αινα	Ανέβ-ηκα
Εσύ	Ανέβ-αινες	Ανέβ-ηκες
Αυτός -ή -ό	Ανέβ-αινε	Ανέβ-ηκε
Πληθυντικός Αριθμός		
Εμείς	Ανεβ-αίναμε	Ανεβ-ήκαμε
Εσείς	Ανεβ-αίνατε	Ανεβ-ήκατε
Αυτοί -ές- ά	Ανέβ-αιναν	Ανέβ-ηκαν

	Παρατατικός	Αόριστος
Ενικός αριθμός		
Εγώ	Σταματ-ούσα	Σταμάτ-ησα

Εσύ	Σταματ-ούσες	Σταμάτ-ησες
Αυτός -ή -ό	Σταματ-ούσε	Σταμάτ-ησε
Πληθυντικός αριθμός		
Εμείς	Σταματ-ούσαμε	Σταματ-ήσαμε
Εσείς	Σταματ-ούσατε	Σταματ-ήσατε
Αυτοί - ές- ά	Σταματ-ούσαν	Σταμάτ-ησαν

Πηγή: Ιντζίδης,κ.ά: 84

Από την άλλη πλευρά, σε ό, τι αφορά την περίπτωση της Τετάρτης δημοτικού, θα ήταν δυνατόν να σημειώσουμε, ότι στο πρώτο τεύχος του σχολικού εγχειριδίου του μαθήματος της Γλώσσας στη σελίδα 22 της πρώτης ενότητας, ο μαθητής μπορεί να δει σχηματικά την σειρά των χρόνων από το παρελθόν, στο παρόν και από κει στο μέλλον σε ένα είδος γραμμικής πορείας. Είναι χαρακτηριστικό, πως εδώ οι συγγραφείς αναφερόμενοι στο παρελθόν, εστιάζουν καθαρώς στον Παρατατικό, ενώ αντίστοιχα στο συγκεκριμένο σημείο δεν υφίσταται αναφορά στον Αόριστο. Λίγο πιο κάτω, υφίσταται σε πίνακα, η κλίση του ρήματος «γράφω», πέραν του Ενεστώτα και του Εξακολουθητικού Μέλλοντα, και στον Παρατατικό. Η κλίση του ρήματος υφίσταται και στους δυο αριθμούς, δηλ. τον Ενικό και τον Πληθυντικό, όπως και στα τρία πρόσωπα, α, β και γ.

Ενεργητική φωνή		
Ενεστώτας	Παρατατικός	Μέλλοντας Εξακολουθητικός
γράφω	έγραφα	θα γράφω
γράφεις	έγραφες	θα γράφεις
γράφει	έγραφε	θα γράφει
γράφουμε	γράφαμε	θα γράφουμε
γράφετε	γράφατε	θα γράφετε
γράφουν	έγραφαν	θα γράφουν

Είναι ενδεικτική εξάλλου και η περίπτωση της άσκησης 4 στην επόμενη σελίδα, δηλαδή τη σελίδα 23. Εδώ, οι μαθητές της Τετάρτης τάξης καλούνται να συμπληρώσουν έναν πίνακα που δείχνει τι γινόταν στο αρχαίο σχολείο, τι γίνεται στο σύγχρονο σχολείο και τι θα γίνεται υποθετικά στο σχολείο του μέλλοντος. Ουσιαστικά, καλούνται να μεταφέρουν ορισμένες φράσεις με συγκεκριμένα ρήματα είτε στον Παρατατικό, είτε στον Ενεστώτα και τον Εξακολουθητικό Μέλλοντα. Τα ρήματα αυτά είναι τα *σβήνω*, *μαθαίνω* και *έχω*.

Στο αρχαίο σχολείο	Στο σημερινό σχολείο	Στο σχολείο του μέλλοντος
.....	Ο δάσκαλος μαθαίνει στα παιδιά γραφή, ανάγνωση και αριθμητική.
Οι μαθητές έσβηναν με το πίσω μέρος της γραφίδας.
.....	Ο μαθητής θα έχει μια ηλεκτρονική «οθόνη» για να γράφει. Ενεργ Μετά Wikipedia

Στα πλαίσια αντιστοίχως της δεύτερης ενότητας, πάντα στο πρώτο τεύχος του βιβλίου της Γλώσσας, υφίσταται αναφορά στον τρόπο κλίσης των συνηρημένων σε *-άω*, *-ώ* ρημάτων στην Οριστική Παρατατικού. Μάλιστα, αυτό

είναι παράλληλα και το πρώτο σημείο εν γένει στα πλαίσια τη διδασκαλίας του μαθήματος της Γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, όπου ο μαθητής εισάγεται στην διδασκαλία της Οριστικής έγκλισης. Το ρήμα που επιλέγεται στην προκειμένη περίπτωση, είναι το κυλάω -ώ. Ο μαθητής εδώ μπορεί να δει, ότι η κλίση αυτών των ρημάτων στον Παρατατικό γίνεται με δυο τρόπους, στοιχείο που φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα:

Ενεργητική Φωνή	
Παρατατικός	
Οριστική	
Κυλούσα	Κύλαγα
Κυλούσες	Κύλαγες
Κυλούσε	Κύλαγε
Κυλούσαμε	Κυλάγαμε
Κυλούσατε	Κυλάγατε
Κυλούσαν	Κύλαγαν ή Κυλάγανε

Πηγή: Διακογιώργη, κ.ά...: 37

Στα πλαίσια της διδασκαλίας της Γραμματικής στην Τετάρτη δημοτικού, είναι χαρακτηριστικό όμως την ίδια στιγμή, ότι υφίσταται και η διδασκαλία του Αορίστου. Σε αυτό το σημείο, θα μπορούσε κάποιος να λάβει ενδεικτικά υπόψη του την περίπτωση μιας άσκησης που καλείται να λύσει ο μαθητής της συγκεκριμένης τάξης της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στη σελίδα 38 του τετραδίου ασκήσεων (συγκεκριμένα στο δεύτερο τεύχος). Τα παιδιά εδώ, εν προκειμένω, καλούνται να μεταφέρουν τα ακόλουθα ρήματα στην Οριστική Αορίστου: *ανεβαίνω, κατεβαίνουμε, βγαίνει, μπαίνετε, πηγαίνουν, βλέπεις, λέω, πίνουμε, μένεις, φεύγετε, έρχομαι, παίρνουν, πλένεις, βρίσκετε, τρώω*. Στην παρακάτω φωτογραφία μάλιστα μπορούμε να δούμε την συγκεκριμένη άσκηση:

ΕΝΟΤΗΤΑ

3 Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα γράφοντας τα ρήματα στον αόριστο και στον κατάλληλο τύπο.

ΟΡΙΣΤΙΚΗ	
ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΑΟΡΙΣΤΟΣ
ανεβαίνω	
κατεβαίνουμε	
βγαίνει	
μπαίνετε	
πηγαίνουν	
βλέπεις	
λέω	
πίνουμε	
μένεις	
φεύγετε	
έρχομαι	
παίρνουν	
πλένεις	
βρίσκετε	
τρώω	

4 Ο Τρύφωνας έχει βαρεθεί να ακούει την κυρία Καλλιόπη να του λέει τι να κάνει. Έτσι κι αυτός, σαν παπαγάλος που είναι, όποτε του δίνεται η ευκαιρία, κάνει τα ίδια με τον Μάριο και την Αλεξάνδρα.

Χρησιμοποιώντας τα υπογραμμισμένα ρήματα στα λόγια της κυρίας Καλλιόπης βοηθήστε τον Τρύφωνα να πει στα παιδιά τι να κάνουν.

Η κυρία Καλλιόπη στον Τρύφωνα. **Ο Τρύφωνας στα παιδιά.**

Βγες από την κρυψώνα σου. Βγείτε από την κρυψώνα σας.

Ανέβα στην τάρτσα.

Κατέβα από το δέντρο.

Πηγή: Διακογιώργη, κ.ά.: 38

Στο β' τεύχος εν τω μεταξύ του σχολικού εγχειριδίου της τετάρτης δημοτικού, ο μαθητής διδάσκεται την Παθητική Φωνή του Παρατατικού. Παρατίθεται, πιο συγκεκριμένα, στη σελίδα 18 της 6ης ενότητας του βιβλίου ένας πίνακας, όπου κλίνεται το ρήμα κάθομαι, μεταξύ άλλων και στον Παρατατικό. Επίσης σε αυτό το ίδιο τεύχος, πιο κάτω, και συγκεκριμένα στη σελίδα 41 και την 7η ενότητα του σχολικού εγχειριδίου, οι μαθητές, διδάσκονται την κλίση και της Συνοπτικής Υποτακτικής, όπως επίσης και της Συνοπτικής Προστακτικής. Ως παράδειγμα εδώ χρησιμοποιείται το ρήμα «ψήθηκα».

Παθητική φωνή		
Αόριστος		
Οριστική	Υποτακτική	Προστακτική
ψήθηκα	(να) ψηθῶ	-
ψήθηκες	(να) ψηθῆεις	ψηθῆσου
ψήθηκε	(να) ψηθῆει	-
ψηθήκαμε	(να) ψηθούμε	-
ψηθήκατε	(να) ψηθείτε	ψηθείτε
ψήθηκαν	(να) ψηθούν	-

Θα πρέπει να σημειώσουμε εν τω μεταξύ, ότι και εδώ οι μαθητές εν γένει έχουν την δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με ένα σύνολο ρημάτων σε παρελθοντικό χρόνο, τόσο στον Παρατατικό όσο και στον Αόριστο. Έτσι άλλωστε, μπορούν αντίστοιχα να εξασκήσουν και την οικειότητά τους με τους δυο χρόνους. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα ενός κειμένου από την ένατη ενότητα του δεύτερου τεύχους, όπου επί παραδείγματι, μπορούμε να διαβάσουμε τα ακόλουθα: «Ευτυχώς φτάσαμε στο θέατρο πριν αρχίσει η παράσταση. Ποτέ δεν είχαμε φτάσει στην ώρα μας. Γι' αυτό κι όταν καθίσαμε στις θέσεις μας, ήμουν πολύ ευχαριστημένη. Κάπου - κάπου έριχνα κλεφτές ματιές στους θεατές, μήπως ανακαλύψω κάποια φίλη μου...» (Διακογιώργη: 65).

Είναι ενδεικτικό, πως στο Παράρτημα του β' τεύχους του βιβλίου της Γλώσσας, ο μαθητής μπορεί να δει σε πίνακες στις σελίδες 103 και 104 την κλίση του ρήματος «δένω» στον Παρατατικό και τον Αόριστο, στην ενεργητική και την παθητική φωνή και στα τρία πρόσωπα.

Στο τρίτο τεύχος από την άλλη μεριά, ο μαθητής, για άλλη μια φορά, μπορεί να δει πώς κλίνονται κάποια ρήματα στην Οριστική, την Υποτακτική, αλλά και την Προστακτική Αορίστου. Ως παράδειγμα εδώ εξάλλου, επιλέγεται το ρήμα «είδα». Η κλίση γίνεται στα πλαίσια ενός πίνακα που παρατίθεται στην σελίδα 24 της 11ης ενότητας. Ο πίνακας έχει ως ακολούθως:

Οριστική Αορίστου	Συνοπτική Υποτακτική	Συνοπτική Προστακτική
Είδα	Να δω	-

Είδες	Να δεις	Δες
Είδε	Να δει	-
Είδαμε	Να δούμε	-
Είδατε	Να δείτε	Δείτε
Είδαν(ε)	Να δουν	-

Πηγή: Διακογιώργη, κ.ά.: 24

Εξάλλου, η εξοικείωση του μαθητή με τον Αόριστο υφίσταται επίσης και μέσα από μια άσκηση στη σελίδα 52 του τρίτου τεύχους. Το παιδί εδώ καλείται να βρει τα λάθη στην ορθογραφία των καταλήξεων μιας σειράς ρημάτων που είναι σε χρόνο Αόριστο. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του ρήματος «δημιούργησε» για το οποίο οι συγγραφείς τονίζουν, πως γράφεται με [η] καθώς πρόκειται για τον αόριστο του ρήματος *δημιουργώ* που σχηματίζεται σε -ησα στην οριστική, πρώτο πρόσωπο ενικού αριθμού του συγκεκριμένου χρόνου.

Στο παράρτημα εν τω μεταξύ στο τέλος του τρίτου τεύχους, πάντα στο σχολικό εγχειρίδιο της Γλώσσας της Δ' δημοτικού, ο μαθητής μπορεί να δει και την Οριστική Αορίστου, την Συνοπτική Υποτακτική και την Συνοπτική Προστακτική σε μια σειρά από ανώμαλα ρήματα. Τα ρήματα αυτά είναι τα: *ανεβαίνω, τρώω, μπαίνω, βλέπω, λέω, πίνω, έρχομαι, βρίσκω*. Ο πίνακας αυτός έχει ως ακολούθως:

Οριστική (Ενεστώτας - Αόριστος)		Συνοπτική Υποτακτική	Συνοπτική Προστακτική	
Ανεβαίνω	ανέβηκα	(να) ανέβω	Ανέβα	Ανεβείτε
Τρώω	Έφαγα	(να) φάω	φάε	Φάτε
Μπαίνω	Μπήκα	(να) μπω	Μπες	Μπείτε
Βλέπω	Είδα	(να) δω	Δες	Δείτε

Λέω	Είπα	(να) πω	Πες	Πείτε
Πίνω	Ήπια	(να) πιω	πιες	Πιείτε
έρχομαι	Ήρθα	(να) έρθω	Έλα	Ελάτε
βρίσκω	Βρήκα	(να) βρω	Βρες	Βρείτε

Πηγή: Διακογιώργη, κ.ά. :93

Αντίστοιχα, σε ό,τι αφορά την περίπτωση του σχολικού εγχειριδίου στο μάθημα της Γλώσσας στην πέμπτη δημοτικού, μπορούμε να δούμε στη σελίδα 18 της πρώτης ενότητας του πρώτου τεύχους, ότι οι μαθητές καλούνται να μεταφέρουν σε μια σειρά από διάφορους χρόνους, διάφορα ρήματα, τα οποία μπορούν να συναντήσουν στα πλαίσια ενός κειμένου στην σελίδα 16 του βιβλίου. Το κείμενο έχει τον τίτλο «Ο φίλος μας ο άνεμος». Μεταξύ αυτών των χρόνων, είναι και ο Παρατατικός και ο Αόριστος.

Στο δεύτερο τεύχος του εγχειριδίου, υφίσταται αναφορά στην συνοπτική υποτακτική και την συνοπτική προστακτική του αορίστου χρόνου. Ο μαθητής μπορεί να δει έναν σχετικό πίνακα στη σελίδα 72 της 11ης ενότητας του τεύχους αυτού. Εκεί υπάρχουν ορισμένοι γενικοί κανόνες, αναφορικά με το πότε υφίσταται η χρήση της υποτακτικής και της προστακτικής και του τι εκφράζει καθεμιά εκ των δυο εγκλίσεων. Σε πίνακα αντίστοιχα της επόμενης σελίδας, δηλαδή της 73, ο μαθητής καλείται να συμπληρώσει ένα πίνακα με την συνοπτική υποτακτική και την συνοπτική προστακτική των ρημάτων: *χωρίζομαι, στέκομαι, τοποθετώ, βάζω, τρέχω, αρπάζω*.

<p>Σήμερα τα παιδιά στο σχολείο παιζουν κουτσό.</p> <p>Σήμερα τα παιδιά στο σχολείο δεν παιζουν κουτσό.</p>	<p>Το παιζουν ή δεν παιζουν περιγράφει μια κατάσταση που συνέβη, συμβαίνει ή θα συμβεί.</p> <p>Αυτή η έγκλιση ονομάζεται οριστική. Όταν η πρόταση είναι αρνητική, βάζουμε μπροστά από το ρήμα το μόριο δε(ν).</p>
<p>Τα παιδιά σκέφτηκαν να παιζουν συνέχεια κουτσό.</p> <p>Τα παιδιά σκέφτηκαν να μην παιζουν συνέχεια κουτσό.</p> <p>Τα παιδιά σκέφτηκαν να παιζουν κουτσό.</p> <p>Τα παιδιά σκέφτηκαν να μην παιζουν κουτσό.</p>	<p>Το να παιζουν / να παιζουν περιγράφει μια κατάσταση που θα θέλαμε να γίνει, κάτι που θα επιθυμούσαμε να γίνει.</p> <p>Αυτή η έγκλιση ονομάζεται υποτακτική. Όταν η πρόταση είναι αρνητική, βάζουμε μπροστά από το ρήμα το μη(ν).</p>
<p>«Παιζετε κουτσό, παιδιά» είπε η δασκάλα.</p> <p>«Μην παιζετε κουτσό, παιδιά» είπε η δασκάλα.</p> <p>«Να μην παιζετε κουτσό, παιδιά» είπε η δασκάλα.</p> <p>«Παιζτε κουτσό, παιδιά» είπε η δασκάλα.</p> <p>«Μην παιζετε κουτσό, παιδιά» είπε η δασκάλα.</p> <p>«Να μην παιζετε κουτσό, παιδιά» είπε η δασκάλα.</p>	<p>Το παιζετε / παιζτε περιγράφει μια κατάσταση σαν προσταγή, προτροπή. Αυτή η έγκλιση ονομάζεται προστακτική. Όταν η πρόταση είναι αρνητική, χρησιμοποιούμε τους τύπους της υποτακτικής βάζοντας μπροστά το μη(ν) ή το να μη(ν).</p>

Ενεργοποιήστε
Μετάβαση στις ρυθμίσεις
Windows.

Στα πλαίσια πάντα της ίδιας ενότητας, δηλαδή της 1ης και συγκεκριμένα στη σελίδα 79, ο μαθητής διδάσκεται πως τα ρήματα που ανήκουν στην Α συζυγία και που δεν τονίζονται στο -ω στη λήγουσα, διατηρούν την ίδια ορθογραφία στο χρόνο αόριστο. Από την άλλη μεριά τα ρήματα της Β' συζυγίας όσα τονίζονται στο -ω, γράφονται στον αόριστο με -ησα στην κατάληξή τους και εξαιρούνται μόνο τα ρήματα *μεθώ - μέθυσα* και *μηνύω - μήνυσα*. Μάλιστα, στη συνέχεια, ο μαθητής καλείται να συμπληρώσει ένα μικρό πίνακα όπου του δίνονται οι ακόλουθοι ρηματικοί τύποι: *οδηγήσουμε, ρυθμίσουμε, καλλιεργήσετε, κατακτήσουμε*. Με βάση αυτούς τους τύπους, ο μαθητής στη συνέχεια καλείται να δώσει την Οριστική Αορίστου.

Τα ρήματα της α' συζυγίας (όσα δεν τονίζονται στο -ω) κρατάνε στον αόριστο την **ίδια** ορθογραφία με αυτήν του ενεστώτα.

π.χ. αρχίζω/άρχισα κλείνω/έκλεισα αθροίζω/άθροισα

Τα ρήματα της β' συζυγίας (όσα τονίζονται στο -ω) γράφονται στον αόριστο σε **-ησα** (εξαιρούνται τα *μεθώ - μέθυσα* και *μηνύω - μήνυσα*)

βοηθώ > βοήθησα κατακτώ > κατάκτησα

3. Μπορείτε να εξηγήσετε την ορθογραφία των μαυρισμένων γραμμάτων από τις λέξεις του κειμένου;

οδηγήσουμε	προέρχεται από τον αόριστο οδήγησα του ρήματος <i>οδηγώ</i>
ρυθμίσουμε	
καλλιεργήσετε	
υπολογιστής	

Ενεργοποιήστε
Μετάβαση στις ρυθμίσεις
Windows.

(Ιορδανίδου, κ.ά. : 79).

Στη συνέχεια, στο τρίτο τεύχος του βιβλίου της Γλώσσας της πέμπτης δημοτικού, ο μαθητής διδάσκεται στην 13η ενότητα στην σελίδα 24 τα σχετικά με το ρήμα βάλλω και τις αλλαγές στην ορθογραφία του ρηματικού θέματός του με βάση το αν είναι στον Παρατατικό ή στον Αόριστο. Στον μεν Παρατατικό, όπως διδάσκεται ο μαθητής, το ρήμα γράφεται με ένα -λ τη στιγμή που στον Αόριστο και την συνοπτική Υποτακτική επίσης του Αορίστου, γράφεται με ένα -λ.

Οριστική ενεστώτα	Εξακολουθητική υποτακτική	Παρατατικός	Εξακολουθητικός μέλλοντας		
ανα-βάλλ-ω	να ανα-βάλλ-ω	ανέ-βαλλ-α	θα ανα-βάλλ-ω		
Οριστική αορίστου	Συνοπτική υποτακτική	Συνοπτικός μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος	Συντελεσμένος μέλλοντας
ανέ-βαλ-α	να ανα-βάλ-ω	θα ανα-βάλ-ω	έχω ανα-βάλ-ει	είχα ανα-βάλ-ει	θα έχω ανα-βάλ-ει

Στα ρήματα που έχουν ως δεύτερο συνθετικό τους το ρήμα **βάλλω** η οριστική του ενεστώτα, η εξακολουθητική υποτακτική, ο παρατατικός και ο εξακολουθητικός μέλλοντας γράφονται με δύο λ (λλ), γιατί οι χρόνοι αυτοί έχουν θέμα **βάλλ-** (ανα**βάλλω** / ανέ**βαλλα** / θα ανα**βάλλω**). Όμως η οριστική του αορίστου, η συνοπτική υποτακτική, ο συνοπτικός μέλλοντας, ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέλλοντας γράφονται με ένα λ (λ), γιατί οι χρόνοι αυτοί έχουν θέμα **βαλ-** (ανέ**βαλα** / θα ανα**βάλω** / έχω ανα**βάλει** / είχα ανα**βάλει**, θα έχω ανα**βάλει**).

Ανέβαλλε συνεχώς το ταξίδι που ήθελε να κάνει. (παρατατικός)
Ανέβαλε την εκδρομή λόγω βροχής. (αόριστος)
 Κάθε φορά που θα κάνει κάτι κακό, **θα** του **επιβάλλουν** τιμωρία. (εξακολουθητικός μέλλοντας)
θα του **επιβάλλουν** αυστηρή ποινή στο δικαστήριο. (συνοπτικός μέλλοντας)
 Θέλει **να επιβάλλει** πάντα τη γνώμη του. (εξακολουθητική υποτακτική)
 Κατόρθωσε **να επιβάλει** σε όλους τη γνώμη του. (συνοπτική υποτακτική)

Ενι
Μει
Win

(Ιορδανίδου, κ.ά.: 24).

Ενδιαφέρουσα εν τω μεταξύ, είναι η περίπτωση της αναφοράς στα ρήματα «εγγύομαι» και «θεωρούμαι», αναφορικά με τον τρόπο, με τον οποίο σχηματίζουν τον Παρατατικό. Εδώ πιο συγκεκριμένα, βλέπει κάποιος, ότι γίνεται αναφορά στα ρήματα της λεγόμενης λόγιας κλίσης, τα οποία κατά την κλίση τους ακολουθούν στοιχεία της αρχαίας ελληνικής γραμματικής. Ως παράδειγμα μέσω κειμένου που ακολουθεί (στην 15η ενότητα του τρίτου τεύχους) ο μαθητής μπορεί να δει ένα σύντομο κείμενο με κάποια ακόμα ρήματα που ανήκουν στην σχετική κατηγορία. Τέτοια ρήματα, επί παραδείγματι, είναι τα «δικαιούμαι», «ασχολούμαι», και «στερούμαι» (Ιορδανίδου, κ.ά.: 52).

Εξάλλου στη συνέχεια λίγο πιο κάτω, τονίζεται επίσης και το ότι σε αυτήν την κατηγορία ρημάτων ανήκουν και εκείνα που είναι σύνθετα με το αρχαιοελληνικής προέλευσης ρήμα «άγω». Σε σχετικό πίνακα, με παράδειγμα, το ρήμα «παράγω», ο μαθητής μπορεί να δει πώς σχηματίζονται ο Παρατατικός και ο Αόριστος, δηλαδή «παρήγα» και «παρήγαγα». Με βάση τις σχετικές επισημάνσεις εδώ, ο μαθητής καλείται παράλληλα, να συμπληρώσει στην πορεία έναν πίνακα, γράφοντας την Οριστική Αορίστου μιας σειράς ρημάτων. Πρόκειται, για τα ρήματα: *αναπαράγω, ανάγω, εισάγω, επανεισάγω, εξάγω, παράγω, προάγω, συνάγω* και *προσάγω* (Ιορδανίδου, κ.ά.: 53).

Στα πλαίσια της επόμενης ενότητας αντιστοίχως, ο μαθητής μπορεί να δει πώς γίνεται η εσωτερική χρονική αύξηση στον Αόριστο και τον Παρατατικό στην περίπτωση σύνθετων ρημάτων. Τονίζεται εδώ μάλιστα, ότι η εσωτερική αύξηση γίνεται ανάμεσα στην πρόθεση και το ρήμα στους δυο αυτούς χρόνους. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του ρήματος *διαμένω*, με την εσωτερική αύξηση, τα ρήματα γίνονται διέμενα και διέμεινα σε Παρατατικό και Αόριστο αντίστοιχα. Επισημαίνεται εδώ εξάλλου και το ότι η εσωτερική αύξηση χρησιμοποιείται μονάχα στην περίπτωση του πρώτου, του δεύτερου και του τρίτου προσώπου του ενικού αριθμού, αλλά και στο τρίτο πρόσωπο αντίστοιχα του πληθυντικού αριθμού. Αυτό συμβαίνει και στον Παρατατικό και στον Αόριστο. Με παράδειγμα την περίπτωση εξάλλου του ρήματος «διακόπτω», μπορούμε να δούμε, ότι στο τρίτο πρόσωπο του πληθυντικού αριθμού, υφίστανται επίσης δυο τύποι, ένας δηλαδή με αύξηση και ένας χωρίς αύξηση (*διέκοπταν/ διέκοψαν* και *διακόπτανε / διακόψανε*). Με βάση επίσης το παράδειγμα των ρημάτων *αναθέτω, παραγγέλλω, περιγράφω* και *υπογράφω*, σε σχετικό πίνακα παρουσιάζεται και η συνοπτική προστακτική του Αορίστου.

Σύνθετα ρήματα και αύξηση

Εκείνο το βράδυ *επέλεξε* η Αφρική για να στείλει το μήνυμά της ύπαρξής της. (...) Θα *ανέπτυξε* ταχύτητα και θα έκανε την τελική του επίθεση δυο χιλιόμετρα πριν το τέλος (από το κείμενο).

Στην ελληνική γλώσσα υπάρχουν σύνθετα ρήματα με προθέσεις που παίρνουν ένα **ε** ανάμεσα στην πρόθεση και το ρήμα στον παρατατικό και στον αόριστο (διαμένω [διά + μένω] – διέμενα, διέμεινα). Αυτό λέγεται **εσωτερική αύξηση**.

Η εσωτερική αύξηση μπαίνει μόνο όταν τονίζεται. Έτσι, έχουμε αύξηση μόνο στο πρώτο, δεύτερο και τρίτο πρόσωπο ενικού και στο τρίτο πρόσωπο πληθυντικού του παρατατικού και του αορίστου (διέκοπτα, διέκοπτες, διέκοπτε, διέκοπταν / διέκοψα, διέκοψες, διέκοψε, διέκοψαν), όπου δηλαδή είναι τονισμένη. Δεν μπαίνει αύξηση στο πρώτο και δεύτερο πρόσωπο του πληθυντικού (διακόπταμε, διακόπατε / διακόψαμε, διακόψατε). Στο τρίτο πρόσωπο πληθυντικού υπάρχουν και οι δύο τύποι: με αύξηση (διέκοπταν / διέκοψαν) και χωρίς αύξηση (διακόπτανε / διακόψανε). Η προστακτική δεν παίρνει ποτέ αύξηση (π.χ. διατάξε – διατάξτε).

Οριστική ενεστώτα	Οριστική αορίστου	Συνοπτική προστακτική
αναθέτω	ανέθεσα και ανάθεσα	ανάθεσε αναθέστε
παραγγέλλω	παρήγγειλα	παράγγειλε παραγγείλτε / παραγγείλετε
περιγράφω	περιέγραψα	περίγραψε περιγράψτε
υπογράφω	υπέγραψα	υπόγραψε υπογράψτε

©
Ε.
Μ.
W

Από την άλλη, στην έκτη δημοτικού ο μαθητής, για άλλη μια φορά στην αρχή του α' τεύχους του σχολικού εγχειριδίου στο μάθημα της Γλώσσας, εν γένει διδάσκεται πως με τον Αόριστο και τον Παρατατικό εκφράζεται κάτι που γινόταν ή που έγινε στο παρελθόν (Ιορδανίδου, κ.ά.: 14).

Στα πλαίσια γενικότερα των τριών τευχών του βιβλίου της Γλώσσας, αντιλαμβάνεται κάποιος, ότι δεν περιλαμβάνονται πολλές αναφορές και ασκήσεις αναφορικά με τον Παρατατικό και τον Αόριστο. Εξαίρεση στα πλαίσια του τρίτου τεύχους της Γλώσσας, στη σελίδα 83 και την 17η ενότητα, είναι ένας πίνακας, όπου ο μαθητής καλείται να κάνει χρονική αντικατάσταση μεταφέροντας μια σειρά ρημάτων από τον Ενεστώτα στον Αόριστο. Τα συγκεκριμένα ρήματα είναι τα ακόλουθα: *αναφέρω, επιλέγω, επιβάλλω, απορρίπτω, προβλέπω, περιγράφω*. Μπορούμε να παρατηρήσουμε μάλιστα σε αυτό το σημείο, ότι τα συγκεκριμένα ρήματα είναι σύνθετα και πως ο μαθητής καλείται εν προκειμένω, να εφαρμόσει τα όσα διδάχθηκε παλαιότερα ως προς την εσωτερική χρονική αύξηση.

Αντιστοίχως, στο τετράδιο εργασιών της Στ' Δημοτικού και συγκεκριμένα στο πρώτο τεύχος μπορούμε να δούμε, ότι στην πρώτη ενότητα και την σελίδα 11, υπάρχει μια άσκηση, στην οποία ο μαθητής καλείται να μεταφέρει μια σειρά ρημάτων που είναι σε παρενθέσεις στον Αόριστο και στον κατάλληλο τύπο. Στην ίδια ενότητα, πιο κάτω, και συγκεκριμένα στη σελίδα 15, οι μαθητές καλούνται να επιλέξουν το σωστό ρήματα μεταξύ δυο ρημάτων κάθε φορά, τα οποία είναι μέσα σε παρένθεση. Ορισμένα εξ αυτών των ρημάτων είναι σε χρόνο Αόριστο ή Παρατατικό, όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε. Μια άλλη άσκηση, όπου οι μαθητές πρέπει να συμπληρώσουν με τον κατάλληλο τύπο Αορίστου (δηλ. στο κατάλληλο πρόσωπο και το κατάλληλο αριθμό) του κάθε ρήματος που τους δίνεται σε παρένθεση τα κενά μέσα σε ένα κείμενο, υφίσταται στη σελίδα 16 της ίδιας πάντα ενότητας.

4. Συμπληρώστε τα κενά στο κείμενο βάζοντας τα ρήματα στον τύπο και στον χρόνο που ταιριάζουν, για να διαβάσετε την περιπέτεια ενός άπειρου οδηγού.

Ο κύριος Φαίδων ήταν πάντα αφηρημένος. Την πρώτη φορά που
(κάθομαι) στη θέση του οδηγού, (χρειάζομαι) μισή ώρα για να
θυμηθεί πού (βρίσκομαι) τα κλειδιά. Τελικά τα
..... (ανακαλύπτω) στην πόρτα του αυτοκινήτου.

Ακούστε τι (γίνομαι) σήμερα το πρωί. Πρώτα
..... (διασχίζω) τη δισταύρωση χωρίς να σταματήσει στο κόκκινο φανάρι.

Χάος! Τα άηλα αυτοκίνητα (κορνάρω) ασταμάτητα, οι οδηγοί
..... (χειρονομώ) και (ουρλιάζω). Εκείνος μέσα
στον πανικό του (αναπτύσσω) ταχύτητα και ξαφνικά
..... (βρίσκομαι) να οδηγεί πάνω στην πηλασία .

(κλείνω) τα μάτια του σφικτά και (αρπάζομαι) από το τιμόνι, ής
και (μπορώ) να (σταματάω) το αυτοκίνητο με
αυτό τον τρόπο. Οι πεζοί (σκορπίζομαι) σε διάφορες κατευθύνσεις
πανικόβλητοι. Από θαύμα δε (συμβαίνει) κάποιο ατύχημα.

Όταν πια το αυτοκίνητο (ακινητοποιούμαι) σε ένα παγκάκι, ο
κύριος Φαίδων (ανοίγω) τα μάτια του και
(απορώ): «Πότε φύτρωσε εδώ αυτή η πηλασία;».

κείμενο της συγγραφικής ομάδας

Αντίστοιχα όμως και στην τέταρτη ενότητα και τη σελίδα 37 μπορούμε να αντιληφθούμε την ύπαρξη μιας τέτοιας αντίστοιχης άσκησης. Εδώ μάλιστα, ο μαθητής καλείται να βρει τον σωστό τύπο του ρήματος στην συνοπτική προστακτική του Αορίστου.

7. Συμπληρώστε τα κενά με τον κατάλληλο τύπο του αορίστου ή της συνοπτικής προστακτικής (μπορείτε να συμβουλευτείτε και τη γραμματική).

- «..... (αναμένω) στο ακουστικό σας» ακούστηκε η φωνή της τηλεφωνήτριας από την άλλη άκρη της γραμμής, όταν πήρε τηλέφωνο για να παραγγείλει φαγητό.
- (επαναλαμβάνω) μου, σε παρακαλώ, τη συνταγή.
- Ο μάγειρας ήταν πολύ ευχαριστημένος. (διακρίνω) στα μάτια των πελατών την απόφαση από τις υπέροχες γεύσεις.
- (επιλέγω) ό,τι θέλεις άφοβα. Αυτό το εστιατόριο έχει φαγητά εξαιρετικής ποιότητας.
- Δεν έχω μείνει ευχαριστημένος από το γεύμα στο εστιατόριό σας. Παρακαλώ, (μεταφέρω) στον διευθυντή σου τα παράπονά μου.
- (επιστρέφω) από το σχολείο και βρήκε το αγαπημένο του φαγητό να τον περιμένει στο τραπέζι.

Σε αυτό το σημείο εν τω μεταξύ, θα πρέπει παράλληλα να γίνει αναφορά σχετικά με την διδασκαλία του Αορίστου και του Παρατατικού μέσα από το βιβλίο Γραμματικής των Φιλιππάκης - Warburton, Γεωργιαφέντη, Κοτζόγλου και Λουκά που διδάσκεται στην πέμπτη και την έκτη δημοτικού. Στα πλαίσια της ενότητας εκείνης, η οποία αφορά την διδασκαλία εν γένει των ρημάτων, ο μαθητής καταρχήν μπορεί να δει στη σελίδα 133 έναν πίνακα σχετικό με την χρήση των τριών προσώπων σε ενικό και πληθυντικό αριθμό. Ως παράδειγμα, εν προκειμένω χρησιμοποιείται το ρήμα «τρόμαξα», στον αόριστο χρόνο.

Σχηματισμός λέξης

101 Γενικά χαρακτηριστικά

A. Πρόσωπο και αριθμός

Όλοι μας τρομάξαμε όταν ο αστυνομικός πήδηξε από το μπαλκόνι πάνω στην καρότσα του φορτηγού. Τρόμαξε ο θείος Βρασίδης, τρώμαξες εσύ, τρώμαξαν και τα ξαδέλφια μας. Σας κοροϊδεψα λίγο που τρώμαξατε, αλλά, να πω την αλήθεια, τρώμαξα κι εγώ αρκετά.

Το ρήμα δέχεται διαφορετικές καταλήξεις που δείχνουν για ποιον μιλάμε κάθε φορά (δηλαδή δείχνουν Α', Β', Γ' πρόσωπο ενικού και πληθυντικού αριθμού):

	Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός	
Α' πρόσωπο	εγώ	τρόμαξ-α	όλοι μας	τρομάξ-αμε
Β' πρόσωπο	εσύ	τρόμαξ-ες	εσείς	τρομάξ-ατε
Γ' πρόσωπο	ο θείος Βρασίδης	τρόμαξ-ε	τα ξαδέλφια μας	τρόμαξ-αν

Με λίγα λόγια, το ρήμα έχει **πρόσωπο** και **αριθμό**.

B. Ποιόν ενεργείας και χρόνοι

Μπορούμε, ακόμα, να προσθέσουμε διαφορετικές καταλήξεις ή μόρια για να δείξουμε **πότε** έγινε η πράξη που περιγράφουμε:

Πηγή: Φιλιππάκη-Warburton, κ.ά.: 133

Όπως στην περίπτωση και των εγχειριδίων της Γλώσσας στο δημοτικό, έτσι και στο συγκεκριμένο βιβλίο Γραμματικής, είναι χαρακτηριστικό, ότι δίνεται με συνοπτικό τρόπο η έννοια του Αορίστου και του Παρατατικού. Ο μεν Αόριστος, τονίζεται πως μας δείχνει μια ενέργεια που έγινε στο παρελθόν και είχε συνοπτικό χαρακτήρα. Επισημαίνεται, πως εδώ δεν υπάρχει ενδιαφέρον αναφορικά με η ενέργεια αυτή είχε μικρή ή μεγάλη διάρκεια. Σχετικά με τον Παρατατικό, επισημαίνεται αντίστοιχα, ότι αυτός ο χρόνος μας δείχνει μια ενέργεια που γινόταν στο παρελθόν είτε εξακολουθητικά, με άλλα λόγια συνεχώς είτε επαναλαμβανόμενα (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.: 136).

Στο ίδιο κεφάλαιο εξάλλου, τονίζεται και το ότι η αύξηση στους παρελθοντικούς χρόνους υφίσταται μόνο σε εκείνους τους ρηματικούς τύπους που τους λείπει η προπαραλήγουσα. Σε αυτές τις περιπτώσεις το -ε της χρονικής

αύξησης μπαίνει, προκειμένου να πάρει τον τόνο του ρήματος (σε αυτούς τους χρόνους επίσης, ο τόνος πέφτει πάντα στην προπαραλήγουσα). Πάντως εδώ δεν παραλείπεται να αναφερθεί το ότι υπάρχουν τρία συγκεκριμένα ρήματα, τα οποία παίρνουν πάντα αύξηση σε -η. Πρόκειται για τα *ξέρω*, *θέλω* και *πίνω* που γίνονται αντίστοιχα *ήξερα*, *ήθελα* και *ήπια*, αν και το τελευταίο στον Παρατατικό γίνεται *έπινα* (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.: 137).

Πιο κάτω, στα πλαίσια της συγκεκριμένης Γραμματικής, ο μαθητής μπορεί να βρει έναν πίνακα με την κλίση του βοηθητικού ρήματος *έχω*. Σχετικά με αυτό το ρήμα, επισημαίνεται, πως η χρονική του αύξηση στον Παρατατικό και τον Αόριστο που είναι ακριβώς ίδιοι, είναι -ει. Η παρακάτω φωτογραφία μας δείχνει την κλίση του ρήματος *έχω* μέσα στο βιβλίο Γραμματικής της πέμπτης και έκτης δημοτικού

Στην Α' συζυγία περιλαμβάνονται τα ρήματα που λήγουν σε -ω (άτονο) στην οριστική του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής και σε -ομαι στην οριστική του ενεστώτα της παθητικής φωνής.
 παιζώ, τρέχω, διαβάζω, δημοσιεύω κ.ά.

Στη Β' συζυγία περιλαμβάνονται τα ρήματα που λήγουν σε -ώ (με τόνο) (ή και -άω) στην οριστική του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής και σε -ιέμαι / -ούμαι στην οριστική του ενεστώτα της παθητικής φωνής.
 βουτώ, κοθυμπώ, μπορώ, ξυπνάω, ξεχνιέμαι κ.ά.

Στον σχηματισμό των χρόνων και των εγκλίσεων του ρήματος της γλώσσας μας συμμετέχει και το βοηθητικό ρήμα *έχω*, το οποίο κλίνεται με δικό του τρόπο:

Α. Το ρήμα έχω
 Το βοηθητικό ρήμα *έχω* κλίνεται όπως τα ρήματα πρώτης συζυγίας σε -ω, αλλά σχηματίζει τη χρονική αύξηση σε *εί-*.

Το ρήμα έχω				
Οριστική		Υποτακτική		
Ενεστώτας	Παρατατικός	Μέλλοντας		
έχω	είχα	θα έχω	να έχω	να είχα
έχεις	είχες	θα έχεις	να έχεις	να είχες
έχει	είχε	θα έχει	να έχει	να είχε
έχουμε	είχαμε	θα έχουμε	να έχουμε	να είχαμε
έχετε	είχατε	θα έχετε	να έχετε	να είχατε
έχουν(ε)	είχαν(ε)	θα έχουν(ε)	να έχουν(ε)	να είχαν(ε)
Προσακτική	έχε – έχετε			

Το ρήμα *έχω* μάς βοηθάει να σχηματίσουμε:

- **τον παρακείμενο:** ενεστώτας του *έχω* + άκλιτος τύπος σε -ει (Γ' ενικό πρόσωπο του εξαρτημένου)
 π.χ. Τα ξαδέλφια μας έχουν πάει στη Ρώμη.
- **τον υπερσυντέλικο:** παρατατικός του *έχω* + άκλιτος τύπος σε -ει (Γ' ενικό πρόσωπο του εξαρτημένου)
 π.χ. Τα ξαδέλφια μας είχαν πάει πρόπερι στην Επίδαυρο.
- **τον συντελεσμένο μέλλοντα:** μέλλοντας του *έχω* + άκλιτος τύπος σε -ει (Γ' ενικό πρόσωπο του εξαρτημένου)
 π.χ. Τα ξαδέλφια μας θα έχουν γυρίσει από τη Ρώμη μέχρι να ξεκινήσουν τα μαθήματα.

Ήρθε η ώρα να δω πώς κλίνονται τα ρήματα!

143

Πηγή: (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.2019: 143)

Αντίστοιχα, στις δυο επόμενες φωτογραφίες είναι δυνατόν να δούμε πίνακες με την κλίση του ρήματος «χάνω» σε όλους τους χρόνους, συμπεριλαμβανομένων του Παρατατικού και του Αορίστου σε ενεργητική και παθητική φωνή. Εδώ εξάλλου, παρατίθεται συγχρόνως και η έγκλιση της Υποτακτικής και εκείνη της Προστακτικής Αορίστου και στις δυο φωνές.

Σχημάτι

Β. Α' συζυγία
Τα ρήματα της συζυγίας αυτής ανήκουν σε τέσσερις τάξεις, δηλαδή τέσσερις διαφορετικούς τρόπους κλίσης:
Τάξη 1: χάνω

Ενεργητική Φωνή			
Οριστική			
Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
χάνω χάνεις χάνει χάνουμε χάνετε χάνουν(ε)	έχανα έχανες έχανε χάναμε χάνατε έχαναν / χάνανε	έχασα έχασες έχασε χάσαμε χάσατε έχασαν / χάσανε	θα χάσω θα χάσεις θα χάσει θα χάσουμε θα χάσετε θα χάσουν(ε)
Εξακοιουθητικός Μέλλοντας	Παρακειμένος	Υπερσυντέλικος	Συντελεσμένος Μέλλοντας
θα χάνω θα χάνεις θα χάνει θα χάνουμε θα χάνετε θα χάνουν(ε)	έχω χάσει έχεις χάσει έχει χάσει έχουμε χάσει έχετε χάσει έχουν(ε) χάσει	είχα χάσει είχες χάσει είχε χάσει είχαμε χάσει είχατε χάσει είχαν(ε) χάσει	θα έχω χάσει θα έχεις χάσει θα έχει χάσει θα έχουμε χάσει θα έχετε χάσει θα έχουν(ε) χάσει
Υποτακτική ¹			
Εξακοιουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη	
να χάνω να χάνεις να χάνει να χάνουμε να χάνετε να χάνουν(ε)	να χάσω να χάσεις να χάσει να χάσουμε να χάσετε να χάσουν(ε)	να έχω χάσει να έχεις χάσει να έχει χάσει να έχουμε χάσει να έχετε χάσει να έχουν(ε) χάσει	
Άλλοι τύποι			
να έχανα... να έχασα... να είχα χάσει...			
Προστακτική			
Εξακοιουθητική		Συνοπτική	
χάνε χάνετε		χάσε χάστε	

1. Σε άλλες γραμματικές α) οι τύποι της Υποτακτικής: Εξακοιουθητική, Συνοπτική, Συντελεσμένη ορίζονται ως: Υποτακτική Ενεστώτα, Υποτακτική Αορίστου, Υποτακτική Παρακειμένου, αντίστοιχα και β) οι τύποι της Προστακτικής: Εξακοιουθητική, Συνοπτική ορίζονται ως: Προστακτική Ενεστώτα, Προστακτική Αορίστου, αντίστοιχα.

144

Πηγή: (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.: 144)

ΕΝΟΤΗΤΑ 10: Κάνω κάτι, παθαίνω κάτι ή βρίσκομαι σε μια κατάσταση

Παθητική Φωνή			
Οριστική			
Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
κάνομαι κάνεσαι κάνεται κάνομαστε κάνετε/κάνοσαστε κάνονται	κάνομουν(α) κάνοσουν(α) κάνόταν(ε) κάνομασταν κάνοσασταν κάνονταν/κάνόντουσαν	κάθηκα κάθηκες κάθηκε καθήκαμε καθήκατε κάθηκαν/καθήκανε	θα καθώ θα καθείς θα καθεί θα καθούμε θα καθείτε θα καθούν(ε)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος	Συντελεσμένος Μέλλοντας
θα κάνομαι θα κάνεσαι θα κάνεται θα κανόμαστε θα κάνετε/κάνοσαστε θα κάνονται	έχω καθεί έχεις καθεί έχει καθεί έχουμε καθεί έχετε καθεί έχουν(ε) καθεί	είχα καθεί είχες καθεί είχε καθεί είχαμε καθεί είχατε καθεί είχαν(ε) καθεί	θα έχω καθεί θα έχεις καθεί θα έχει καθεί θα έχουμε καθεί θα έχετε καθεί θα έχουν(ε) καθεί
Υποτακτική			
Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη	
να κάνομαι να κάνεσαι να κάνεται να κανόμαστε να κάνετε/κάνοσαστε να κάνονται	να καθώ να καθείς να καθεί να καθούμε να καθείτε να καθούν(ε)	να έχω καθεί να έχεις καθεί να έχει καθεί να έχουμε καθεί να έχετε καθεί να έχουν(ε) καθεί	
Άλλοι τύποι			
να κανόμουν(α)... να κάθηκα... να είχα καθεί...			
Προστακτική			
Εξακολουθητική	Συνοπτική		
-	χάσου καθείτε		

Έτσι κλίνονται:
πίνω, ντύνω, πληρώνω, ιδρύω κ.ά.

Πηγή: (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.: 145).

Στο ίδιο πάντα βιβλίο Γραμματικής μπορούμε να δούμε λίγο πιο κάτω την κλίση των ρημάτων Β΄ Συζυγίας στην Ενεργητική, αλλά και την Παθητική Φωνή, σε όλα τα πρόσωπα και μεταξύ άλλων και στον Παρατατικό και το Αόριστο. Ως σχετικό παράδειγμα εδώ μάλιστα, δίνεται η περίπτωση του ρήματος *αγαπώ* -

αγαπώμαι (ή αγαπιέμαι). Κι εδώ, όπως και στην περίπτωση του ρήματος «χάνω» που αναφέρθηκε λίγο πιο πάνω, παρατίθενται επίσης και οι εγκλίσεις της Συνοπτικής Υποτακτικής και της Συνοπτικής Προστακτικής. Τα σχετικά στοιχεία, μπορούμε να τα δούμε στις δυο ακόλουθες φωτογραφίες:

ΠΡΟΤΗΤΑ 10: Κάνω κάτι, παθαίνω κάτι ή βρίσκομαι σε μια κατάσταση

Τύπος 2: θεωρώ

Ενεργητική Φωνή			
Οριστική			
Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
θεωρώ θεωρείς θεωρεί θεωρούμε θεωρείτε θεωρούν(ε)	θεωρούσα θεωρούσες θεωρούσε θεωρούσαμε θεωρούσατε θεωρούσαν(ε)	θεώρησα θεώρησες θεώρησε θεωρήσαμε θεωρήσατε θεώρησαν/θεωρήσανε	θα θεωρήσω θα θεωρήσεις θα θεωρήσει θα θεωρήσουμε θα θεωρήσετε θα θεωρήσουν(ε)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερουτέλικος	Συντελεσμένος Μέλλοντας
θα θεωρώ θα θεωρείς θα θεωρεί θα θεωρούμε θα θεωρείτε θα θεωρούν(ε)	έχω θεωρήσει έχεις θεωρήσει έχει θεωρήσει έχουμε θεωρήσει έχετε θεωρήσει έχουν(ε) θεωρήσει	είχα θεωρήσει είχες θεωρήσει είχε θεωρήσει είχαμε θεωρήσει είχατε θεωρήσει είχαν(ε) θεωρήσει	θα έχω θεωρήσει θα έχεις θεωρήσει θα έχει θεωρήσει θα έχουμε θεωρήσει θα έχετε θεωρήσει θα έχουν(ε) θεωρήσει
Υποτακτική			
Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη	
να θεωρώ να θεωρείς να θεωρεί να θεωρούμε να θεωρείτε να θεωρούν(ε)	να θεωρήσω να θεωρήσεις να θεωρήσει να θεωρήσουμε να θεωρήσετε να θεωρήσουν(ε)	να έχω θεωρήσει να έχεις θεωρήσει να έχει θεωρήσει να έχουμε θεωρήσει να έχετε θεωρήσει να έχουν(ε) θεωρήσει	
Άλλοι τύποι			
να θεωρούσα...			
να θεώρησα...			
να είχα θεωρήσει...			
Προστακτική			
Εξακολουθητική	Συνοπτική		
- θεωρείτε	θεώρησε θεωρήσατε		

Πηγή: (Φιλιππάκη - Warburton, κ.ά.: 151)

Παθητική Φωνή

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
θεωρούμαι θεωρείσαι θεωρείται θεωρούμαστε θεωρείστε θεωρούνται	[θεωρούμουν] ¹ [θεωρούσουν] θεωρούνταν(ε) [θεωρούμασταν] [θεωρούσασαν] θεωρούνταν(ε)	θεωρήθηκα θεωρήθηκες θεωρήθηκε θεωρηθήκαμε θεωρηθήκατε θεωρήθηκαν/θεωρηθήκανε	θα θεωρηθώ θα θεωρηθείς θα θεωρηθεί θα θεωρηθούμε θα θεωρηθείτε θα θεωρηθούν
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος	Συντελεσμένος Μέλλοντας
θα θεωρούμαι θα θεωρείσαι θα θεωρείται θα θεωρούμαστε θα θεωρείστε θα θεωρούνται	έχω θεωρηθεί έχεις θεωρηθεί έχει θεωρηθεί έχουμε θεωρηθεί έχετε θεωρηθεί έχουν(ε) θεωρηθεί	είχα θεωρηθεί είχες θεωρηθεί είχε θεωρηθεί είχαμε θεωρηθεί είχατε θεωρηθεί είχαν(ε) θεωρηθεί	θα έχω θεωρηθεί θα έχεις θεωρηθεί θα έχει θεωρηθεί θα έχουμε θεωρηθεί θα έχετε θεωρηθεί θα έχουν(ε) θεωρηθεί

Υποτακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη
να θεωρούμαι να θεωρείσαι να θεωρείται να θεωρούμαστε να θεωρείστε να θεωρούνται	να θεωρηθώ να θεωρηθείς να θεωρηθεί να θεωρηθούμε να θεωρηθείτε να θεωρηθούν	να έχω θεωρηθεί να έχεις θεωρηθεί να έχει θεωρηθεί να έχουμε θεωρηθεί να έχετε θεωρηθεί να έχουν(ε) θεωρηθεί

Άλλοι τύποι

[να θεωρούμουν]...
να θεωρήθηκα...
να είχα θεωρηθεί...

Προστακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική
- -	θεωρήσου θεωρηθείτε

Έτσι κλίνονται και τα: *αποτελώ, ζω, μπορώ, παρακαλώ, προσπαθώ, συγχωρώ* κ.ά.
(Προσοχή: Μερικά δε σχηματίζουν παθητική φωνή!)

1. Οι τύποι σε αγκύλλες δε χρησιμοποιούνται συχνά.

Συμπεράσματα

Με βάση όλα όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω λοιπόν, μπορούμε να αντιληφθούμε ότι στα πλαίσια των διαφόρων διδακτικών εγχειρίδιων του μαθήματος της Γλώσσας στο δημοτικό σχολείο, καταρχήν υφίσταται μια σταδιακή διαδικασία, αναφορικά με την διδασκαλία των παρελθοντικών χρόνων, ειδικότερα, του Παρατατικού και του Αορίστου. Η διαδικασία, πιο συγκεκριμένα μπορούμε να θεωρήσουμε πως αρχίζει εν μέρει από την δευτέρα δημοτικού, καθώς ο μαθητής έρχεται σε επαφή με κάποια κείμενα, στα πλαίσια των οποίων υφίσταται η χρήση ρημάτων του Αορίστου και του Παρατατικού (με βάση και ορισμένα σχετικά παραδείγματα που αναφέρθηκαν πιο πάνω). Ωστόσο, είναι ενδεικτικό, πως η συστηματική διδασκαλία των παρελθοντικών χρόνων ξεκινάει από την τρίτη δημοτικού.

Μέσα από αυτόν τον τρόπο διδασκαλίας μπορεί να διαπιστώσει κάποιος γενικότερα, ότι σε αυτήν την αρχική φάση ο μαθητής ακόμα δεν διδάσκεται την διαφορά ανάμεσα στον Παρατατικό και τον Αόριστο. Στην πορεία ωστόσο της διδασκαλίας του μαθήματος στην τρίτη δημοτικού, είναι χαρακτηριστικό, ότι ο μαθητής πλέον διδάσκεται και την διάκριση ανάμεσα στον Αόριστο και τον Παρατατικό, στοιχείο εξάλλου που πλέον αναδεικνύεται μέσω ενός συνόλου διαφόρων ασκήσεων στα πλαίσια των διδακτικών εγχειρίδιων του μαθήματος της Γλώσσας, αλλά και στα πλαίσια των διαφόρων τετραδίων εργασιών στις τάξεις του δημοτικού.

Παρατηρώντας μάλιστα τον τρόπο διδασκαλίας των δυο αυτών χρόνων μετά την τρίτη δημοτικού, θα λέγαμε, ότι υφίσταται ένα σημαντικό πρόβλημα. Πιο συγκεκριμένα, πολλές φορές φαίνεται να υπάρχει ένα είδος αναντιστοιχίας και ανακολουθίας ως προς το πεδίο της ορολογίας, αναφορικά με τις ρηματικές κατηγορίες (ή τα λεγόμενα παρεπόμενα των ρημάτων), εντός του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της γραμματικής των Φιλιππάκη - Warburton κ.ά. μπορούμε να παρατηρήσουμε, πως πολλές φορές ο όρος που χρησιμοποιείται μπορεί συχνά να είναι αδιαφανής, καθώς προέρχεται από την ορολογία της αρχαίας γραμματικής ή να έχει έναν παραπλανητικό χαρακτήρα. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, με την περίπτωση των

Παρελθοντικών Χρόνων. Ο όρος "Αόριστος" μπορεί να θεωρηθεί μια τέτοια περίπτωση.

Από την άλλη μεριά, αναφορικά με το θέμα του ρήματος και το ποιόν ενέργειας, ο μαθητής βλέπουμε, ότι διδάσκεται την διασύνδεση ανάμεσα σε αυτά τα δυο στοιχεία. Αυτό το στοιχείο, κατά την γνώμη μας, είναι εμφανές μέσα από την ανάδειξη της έννοιας περί συνοπτικών χρόνων και εγκλίσεων που προκύπτουν μέσα από την χρήση του Αορίστου χρόνου. Αυτή η σύνδεση διαφαίνεται μέσα από την χρήση των θεμάτων των ρημάτων σε Αόριστο και στον περίπτωση της συνοπτικής Υποτακτικής και της υποτακτικής Προστακτικής. Την ίδια στιγμή πάντως, μπορούμε να παρατηρήσουμε, ότι δεν υφίσταται η σαφής αναφορά και παρουσίαση του Παρατατικού ως μη συνοπτικού χρόνου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αζαρία, Α. (2012). *Διερεύνηση των προϋποθέσεων που επηρεάζουν την αποτελεσματική εφαρμογή της βιωματικής εκπαίδευσης σε ενδοεπιχειρησιακά εκπαιδευτικά προγράμματα ενηλίκων στους κλάδους των μάρκετινγκ και των πωλήσεων, Μεταπτυχιακή εργασία*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Anastasiadis-Symeonidis, A. & Voga, M. (2012). Processing of 2nd group Greek verbs : an experimental approach. *Studies in Greek Linguistics* 32, 24-37

Αντωντζίκη Ο. (2013). *Ο ρόλος των συναισθημάτων στην εκπαίδευση ενηλίκων υπό το πρίσμα της μετασχηματίζουσας μάθησης*, Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής Μεταπτυχιακό Τμήμα Σπουδών «Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση». Θεσσαλονίκη.

Baudrit, A., (2007) *Ηομαδοσυνεργατικήμάθηση*, Αθήνα: Κέδρος

Bloom B. S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain*. New York: David McKay Co Inc

Βουγιούκας Α. (1994). *Το γλωσσικό μάθημα στην πρώτη βαθμίδα της νεοελληνικής εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

Γαβριηλίδου Ζ. , Σφυρόερα Μ. & Μπεζέ Α. (2012) *.ΓΛΩΣΣΑ Β ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ. Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας* .Βιβλίο μαθητή. Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων Αθήνα.

Γρηγοράκης Ι. & Μανωλίτσης Γ. (2016). Η συμβολή της μορφολογικής επίγνωσης στα πρώτα στάδια ανάπτυξης της ικανότητας ορθογραφημένης γραφής. *Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση* 4 (σσ. 128–148). Κρήτη : Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ανάκτηση από

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/education/article/viewFile/8581/10337.pdf>

- Διακογιώργη Κλ., Μπαρής Θ., Στεργιόπουλος Χ., Τσαλιγκιριάν Ε., (2019). *Γλώσσα Δ΄ δημοτικού - Πετώντας με τις λέξεις*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος»
- Διακογιώργη Κλ., Μπαρής Θ., Στεργιόπουλος Χ., Τσαλιγκιριάν Ε., (2019). *Γλώσσα Δ΄ Δημοτικού - Πετώντας με τις λέξεις, Τετράδιο εργασιών, Β΄ Τεύχος*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος»
- Holton, D., Mackridge, P., Φιλιππάκη - Warburton, Ει., (1999). *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Πατάκης
- Ιντζίδης Ευ., Παπαδόπουλος Αθ., Σιούτης Αρ., Τικτοπούλου Αικ., (2019). *Γλώσσα Γ΄ Δημοτικού - Τα απίθανα μολύβια*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος»
- Ιορδανίδου Αν., Αναστασοπούλου Α., Γαλανόπουλος Ι., Δρυς Ι., Κόττα Α., Χαλικιάς Π., (2019). *Γλώσσα - Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι, Ε΄ Δημοτικού*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος»
- Ιορδανίδου Α., Κανελλοπούλου Ν., Κοσμά Ελ., Κουταβά Β., Οικονόμου Π., Παπαϊωάννου Κ., (2019). *Γλώσσα ΣΤ΄ Δημοτικού, Α΄ τεύχος, λέξεις, φράσεις, κείμενα*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος»
- Καβουκόπουλος, Φ., (2015). *Επισημάνσεις στην γραμματική διδασκαλία των εγχειριδίων του δημοτικού*, Αθήνα: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας
- Κατσούδα Γ., (2018). *Σύγχρονη πρακτική γραμματική τσέπης* (14η έκδ.) Αθήνα: Άγκυρα
- Κλαίρης, Χ. & Μπαμπινιώτης, Γ. (2005). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής - Δομολειτουργική και Επικοινωνιακή*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μόζερ, Α., (2005). *Άποψη και χρόνος στην ιστορία της Ελληνικής*. Σειρά αυτοτελών δημοσιευμάτων στο περιοδικό Παρουσία, αρ. 65, Αθήνα: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο.
- Σταμέλου Ι., & Τσερρίκου, Σ., (2015). *Κατάκτηση ρηματικών χρόνων της ελληνικής από παιδιά της πρώτης και της δευτέρας τάξης του δημοτικού*, Πάτρα: ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδος

Τζεβελέκου Μ., (1988). «Χρόνος, ρηματική όψη και ποιόν ενέργειας. Πλευρές των σχέσεων τους», στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 9: 369-388

Τριανταφυλλίδης Μ., (1941). *Νεοελληνική Γραμματική*, Αθήνα: ΟΕΔΒ

Τσαγγαλίδης, Α., (2002α) Για τους χρόνους του νεοελληνικού ρήματος, *Μελέτες για την Νεοελληνική Γλώσσα*, 22: 647-658

Τσοπανάκης Α., (1994). *Νεοελληνική Γραμματική*,

Φιλιπάκη - Warburton, Ειρ., Γεωργιαφέντης Μ., Κοτζόγλου Γ., Λουκά Μ., Γραμματικής Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού, Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων Αθήνα.

Χαραλαμπίδης Α., & Χατζησαββίδης Σ., (1997). *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας - Θεωρία και πρακτική εφαρμογή*, Αθήνα: Κώδικας

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A112/621/4006,17975/>